

Az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjainak és tanárainak megpróbáltatásai az 1948. évi államosítás körüli küzdelmek kapcsán II. – Tanárok letartóztatása, vádemelés, ítélet, sajtókampány, semmisségi panasz

*Donáth Péter**

DOI: 10.21549/NTNY.47.2024.4.3

1948 júniusában – a Mindszenty bíborosérsekkel, s a katolikus egyházal az iskolák államosításával kapcsolatosan folytatott küzdelem egy mozzanataként – az állambiztonsági szervek és a politikai propaganda országos figyelmének központjába került az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjainak és tanárainak az ügye. Június 12-én egy honvéd akadémistákból álló század vonult megfélemlítő céllal a képző épülete előtt. Néhány képzős diák a nyitott ablakon át kamaszos hévvel kritizálta menetüket, s az államosítás körüli feszült légkörben becsmérő megjegyzéseket tett a katonákra, a honvédségre. Ők feljelentést tettek, mire június 14-én a rendőrség és katonaság megszállta a képző épületét, házkutatást tartott s a kifogásolt cselekményben részesnek vélt tanulókat őrizetbe vette. Vallatásuk során arra ösztönözte őket, hogy olyat is vállaljanak magukra, amit nem mondtak, s tettük okát hárítsák az érseki képző nevelésére, tanáraik valós, vagy vélt demokráciaellenes megnyilatkozásaira, így ők hamar szabadulhatnak. A dokumentatív elbeszélés második része öt levéltár anyagai, a korabeli sajtónak és kortársi visszaemlékezéseknek alapján az 1948. június 17-én lefogott három pedagógus kihallgatását, a diákok és tanárok elleni vádakat, bírósági eljárást, s a propaganda-célú sajtókampányt ismerteti. Bemutatja a védőügyvéd semmisségi panaszát, melyben a nyilvánvalóan koncepciók eljárás szándékolt gyengeségeire mutatott rá, s korrekt új eljárást kezdeményezett – eredménytelenül. A tanulmány a 4-5 év börtönre ítélt lelkészek és az 1 év 9 hónapra ítélt, majd évekre Recskre internált világi tanár további sorsának rövid áttekintésével és a korabeli memoárok forrásértékének mérlegelésével zárul, emléket állítva a propagandacélból meghurcolt pedagógusok és 9 diák drámájának.

Kulcsszavak: iskolák államosítása 1948-ban, Esztergomi Érseki Tanítóképző, koncepciók per

Két lelkész- és egy világi pedagógus lefogása, kihallgatása

1948. június 17-én szóbeli érettségi és képesítő vizsgák zajlottak az esztergomi tanítóképzőben miniszteri küldött jelenlétében. Ebéd után az ÁVÓ tisztjei őrizetbe vették és Budapestre, a Mózár utcai kapitányságra szállították dr. Biborka Ferenc matematika-neveléstan tanárt, az I. osztály osztályfőnökét, Németh Lajos hittanárt és Szentei Ferenc internátusi prefektust. Másfél napos intenzív kihallgatások során ismertették velük lefogott diákjaik rájuk tett terhelő vallomásait, melyeket Szöllősi György őrnagy¹ – tanulmányunk első részében, a Neveléstudomány korábbi számában idézett – június 16-i jelentésében foglalt össze. Több diákkal szembesítésre is sor került. Korencsi Ferenc memoárja szerint az előttük többször elvezetett tanárukon, internátusi fel-

* DSc, professor emeritus, ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék, donath.peter@tok.elte.hu

1. 1947 szeptembere és 1948 októbere között a Magyar Államrendőrség Budakörnyéki Kapitánysága Államvédelmi Osztályának vezetője (lásd: <https://neb.hu/asset/phpsSG1vu.pdf>).

ügyelőkön látszott, hogy „helybenhagyták” őket. Erről további információval nem rendelkezünk. Az tény, hogy már másnap mindhármukat rávették: írják alá az őket gyanúsító jegyzőkönyveket, és ismerjék el a bennük foglalt állításokat, kijelentéseket.

Németh Lajos és Szeitei Ferenc emellett a bűnösségüket is elismerték: sorozatosan tettek olyan kijelentéseket, melyek a fennálló rend, intézkedések stb. ellen hangoltak.² A népügyészségre való átadásukkor ezen fi-nomítottak valamelyest. Szeitei Ferenc leszögezte: „1948. június 18-án felvett [...] vallomásomat fenntartom, azzal a kiegészítéssel, hogy *a diákokat én nem céltudatosan neveltem demokráciaellenesnek, vagy céltudatosan tettem előttük demokráciaellenes kijelentéseket, hanem alkalmyszerűen egyes kérdéseikre adott válaszaim voltak meggondolatlanok, mert befolyás alatt voltam, amit a terjengő hírek egyre jobban erősítettek.*”³

Németh Lajos a népügyész előtt kifejtette: „[...] bűnösnek érzem magam abban, hogy meggondolatlan kijelentéseket tettem. [...] Az 1948. június 18-án felvett [...] vallomásomat fenntartom, azzal az egyetlen módosítással, hogy a növendékeimmel való beszélgetéseim során *nem szisztematikusan és állandóan tettem demokráciaellenes kijelentéseket, illetve nyilatkoztam meg ilyen formában, hanem csak alkalmyszerűen, egy-egy általuk felvetett kérdéssel kapcsolatban.*”⁴

Biborka Ferenc sem a rendőrségen, sem a népügyészségen nem ismerte el bűnösségét. Június 18-án a rendőrségen ezt vallotta: „*nem érzem magam bűnösnek. [...] A terhemre rótt kijelentések megtételét elismerem, és beismerem azt, hogy ezek alkalmasak voltak a gondjaimra bízott ifjúság antidemokratikus szellemben való nevelésére. Tapasztaltam azt, hogy az általam tanított diákok kijelentéseikben, magatartásukban gyakran antidemokratikusan nyilatkoztak meg. Beismerem azt, hogy mint osztályfőnök a mindennapi kérdések óráján a demokratikus rendszerrel kapcsolatban előadásomban említést tettem arról, hogy ezt az anyagot kényszerűségből adom elő. Több osztályban beszéltem a zsidókérdésről és egyízben azt mondtam, hogy a zsidók a jelenlegi rendszerben nagyarányú gazdasági térhódításra tettek szert, gazdasági vonalon szervezkedni kell ennek ellensúlyozására. Beismerem, hogy ez a kijelentésem alkalmas antiszemitizmus felkeltésére.*”⁵

Biborka tanár úr az ügyészségen is úgy nyilatkozott, hogy *nem érzi magát bűnösnek*, majd hozzátette: „Az 1948. június 18-án felvett [...] vallomásomat teljes egészében fenntartom [...] Annyit kívánok hozzáfűzni, hogy *a gyermekek memóriáját teljesen megbízhatónak nem tartom, és a kiragadott szövegből vett idézetek más értelmezést adnak, mint a teljes szövegben volt.*”⁶

A rendőrségen a nekik tulajdonított kijelentésekkel kapcsolatban ellentmondani nem mert pedagógusok ügyészségi, majd bírósági megnyilatkozásai azt sejtetik, hogy – bár valamennyien aláírták a „nem bántalmaztak” formulát – valójában nagyon is tartottak attól, hogy ellentmondásuk esetén újra „előveszik” őket.

A hármukat kihallgató Szöllösi őrnagy korábban ismertetett június 16-i jelentésével feletteseinél elutasítással találkozhatott. Közölhették vele: most a szigorú eljárás, kemény elbánás, az érseki tanítóképző kapcsán Mindszenty elítélésének ideje van, s nem a diákok iránti megbocsátásé. Így a június 19-i jelentéséből már hiá-

2. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 60–62. és 64–65.

3. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 91.; ÁBTL V–52724. 17. (Kiemelés tőlem – D. P.)

4. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 92.; ÁBTL V–52698. 29–30. (Kiemelés tőlem – D. P.)

5. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 66–67.; ÁBTL V–52724. 12–13. Biborka Judit 2002. január 16-i hozzászólásában írt levelében leszögezte: „Teljesen kizárt, hogy antiszemita nézetei voltak! Az 1930-as években Pesten tanított egy zsidó internátusban. Anyukámnak elmesélte, hogy akkor egy zsidó lánynak udvarolt. Én, mint kisgyerek úgy nőtem fel, hogy a bőrszín, a származás csak olyan tulajdonság, mint a soványság és a magasság.” Az édesapja iránt bizonyára elfogult Judit nyilatkozatát alátámasztani látszik, hogy Biborka Ferenc a harmincas években egy újpesti internátusban volt nevelő, majd Makón tanított egy kereskedő tanonciskolában kereskedelmi számtant. Abban az iskolában a gyerekek többsége zsidó hittanra járt. Onnan került a tanár úr Esztergomba.

6. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 93.; ÁBTL V–52724. 14. (Kiemelés tőlem – D. P.)

nyoznak a diákokra vonatkozó korábbi javaslatai, tanáraikkal együtt őket is átadta az ügyészségnek. Emellett megjelent a szövegben a képző szellemének a korábbinál markánsabb elítélése.

„A kihallgatások, házkutatás, valamint az intézetben lefolytatott nyomozás során megállapítást nyert, hogy az intézet diákjai és tanárai között fasiszta szellem uralkodott. A diákok a házkutatás során megtalált felszabadulás előtti fasiszta sajtótermékeket olvasták és a demokratikus sajtó és irodalom nem juthatott az intézet falai közé. A tanárok nemcsak a már felsorolt pozitív uszító kijelentések útján érték el a diákok fasiszta hangulatának kialakítását, hanem passzív vonatkozásban is azon voltak, hogy a demokratikus ismeretek és az eddig elért demokratikus eredmények ismeretlenek maradjanak növendékeik előtt. A tanárok bizonyított tevékenységének mérlegelésénél súlyosbító körülményként kell mérlegelni azt a tény, hogy a fasiszta nevelésen keresztül nemcsak a diákokra, hanem a diákok által nevelendő, fiatal nemzedékre kívántak hatást gyakorolni.”⁷

Szóllósi őrnagy ezen értékelése még akkor is igaztalannak látszik, ha tudjuk: akkoriban a „fasiszta” jelző, minősítés az ellenzékiek, ellenségesek, a fennállóval bármely kérdésben szembenállók, elítélő tartalmú megbélyegzésére szolgált, és arra, hogy az így jellemzett intézetet kapcsolatba hozzák a fenntartó Mindszenty bíborosérsekkel.

Árnyaltabb véleményt fogalmazott meg 1948. június 20-i jelentésében az esztergomi tanítóképzőben szerzett tapasztalatról Magyar László nyugalmazott főigazgató, pártfogó képviselő: „Az intézet két részből áll diákotthonból és tanítóképzőből, emellett gyakorlóiskola is van. [...] Most mindkét intézményt Petrovich Ede hittudományokra és latin-történelem szakcsoporthoz képezett középiskolai tanár az igazgatója. Petrovich Ede 17 évig [Dombóváron és] Pécsen volt kinevezett állami gimnáziumi tanár. Akarata ellenére helyezték ide. Felsőbb parancsnak engedve 1947 október végén foglalta el új munkahelyét. Nem szívesen tette. Itteni munkája leginkább az iroda vezetésében és az intézet külső rendjének fenntartásában nyilvánult meg. Az iskola belső életével – saját bevallása szerint – nemigen foglalkozott, az egyes tanárok munkájáról, a tanítási órákon történelekről nem tudott. [...] Beszéltem Rosta József tanárral, aki magyar nyelvet és történelmet tanít. Megnéztem néhány IV. és V. osztályú tanuló magyar dolgozatait. [...] Rosta József a parasztpárt tagja, modern demokratikusan gondolkodó embernek tartom. Van a tanári testületben a Magyar Dolgozók Pártjának is tagja. Beszéltem továbbá Mészáros Ferenc testneveléstanárral, aki amint mondta, Szlovákiában nevelkedett, már magával hozta a demokratikus szellemet.

Az intézet tanári kara szervezte meg Esztergomban a Pedagógusok Szakszervezetét, és annak vezetésében is részt vesznek” – írta a nyugalmazott főigazgató, jelezve: „*semmiképp sem helytálló az intézettel kapcsolatos sommás ítéletek*”.⁸

Később a bírósági tárgyaláson is kifejtett véleményét figyelmen kívül hagyták, ahogy az őrizetbe vett fiatalok diákokra vonatkozó javaslatát is, melyben megbánásukra hivatkozva velük szemben *a legalacsonyabb iskolai fegyelmi büntetést: dorgálást javasolt*.⁹

Vádemelés, tárgyalás, ítélet

Napokon belül megszületett a népügyészség 1948. Nü. 5143. számú vádindítványa, mely a nyomozás során összegyűlt információk alapján az őrizetbe vett 3 tanár és 7 diák ellen izgatás miatt kezdeményezett büntető eljárást a Budapesti Népbíróság Külön Tanácsánál:

7. Szóllósi őrnagy 19.428/1948. sz. jelentése „az Esztergomi Érseki Tanítóképző Intézet diákjainak és tanárainak ügyéről” (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 4–6.; ÁBTL V–59109. 17–19. Kiemelések tőlem – D. P.)
8. Magyar László nyugalmazott főigazgató, pártfogó képviselő jelentése az esztergomi római katolikus tanítóképzőben tapasztalatról, 1948. június 20. No. 5143. (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 7.)
9. Magyar László pártfogó 1948. június 21-i környezettanulmánya fiataloktól. (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 8.)

„Vádolom

1. Szentei Ferenc
2. Németh Lajos
3. dr. Biborka Sebastian Ferencet, 1-1 rendbeli folytatólagosan elkövetett az 1946. évi VII. tc. 2.§ b. pontjában meghatározott izgatás bűntettével, III. r. Dr. Biborka Ferencet továbbá 1 rendeli az 1946. évi VII. tc. d. pontjában meghatározott izgatás bűntettével.
4. (fiatalkorú) Machovits János
5. Kovács Tibor
6. (fiatalkorú) Szatai György
7. (fiatalkorú) Schreiner Mihály
8. Nagy Gyula Béla
9. Csaba László
10. Mohl József terhelteket az 1946. évi VII. tc. 2.§ b. pontjában meghatározott¹⁰ izgatás bűntettével.”¹¹

Ezt követően a népügyész az I–III. rendű vádlottak azon kijelentéseit, megnyilatkozásait sorolta, melyeket Szöllösi őrnagy június 16-i jelentéséből korábban ismertettünk, majd mindhármuk tettét minősítette: „a terhelt(ek) egységes akaratelhatározásból a demokratikus államrend ellen gyűlöletre izgat(tak).”¹² Majd a Biborka Ferencnek tulajdonított zsidókkal kapcsolatos megjegyzés ismertetését ezzel zárta: „a terhelt a zsidóság, mint felekezet ellen gyűlöletre izgatott.”¹³

Ezt követően áttért a IV–X. rendű vádlottak tetteinek ismertetésére: „1948. június 12-én, mint az Esztergomi Érseki Tanítóképző Intézet növendékei az ablakon kinéztek akkor, amikor az Esztergomban állomásozó katonaság egy százada az intézet előtt elvonult a köztársasági indulót énekelve. Machovits János IV. r. terhelt az ablakon azt kiabálta ki »bűdös kommunisták«, majd, amikor az énekben az éljen a Köztársaság kitétel elhangzott, azt kiáltotta »vigyen el a fene vele együtt«. Kovács Tibor V. r. terhelt is a katonaság felé kiáltott az ablakból »ezek a katonák kommunisták, orosz csatlósok«. Szatai György VI. r. terhelt azt kiáltotta: »itt megy egy aljas csürhe banda«, amire Machovits újra kiáltozni kezdte: »piszkos kommunista csürhe banda, vörös brigantik«. Schreiner Mihály VII. r. terhelt szintén részt vett a honvédség elleni tüntetésben, és megállapíthatóan azt kiáltotta: »nézzétek milyen kismajmok is vannak közöttük«. Nagy Gyula Béla VIII. r. terhelt kiáltozva ezeket a kijelentéseket tette: »Izzadtok csürhék, piszkos pribékek, össze-vissza lépkedtek«. Csaba László IX. r. terhelt azt kiáltotta: »Piszkos csürhe banda, milyen tisztok lesznek ezekből«. Mohl József X. r. terhelt a tüntetés kapcsán ezt kiáltotta: »vörös hordák, úgy izzadnak, mint a konflislovak«, majd jobb karjával drasztikus jeleket mutogatott a katonaság felé, amire Kovács Tibor újból kiáltozni kezdett: »kis seggdugaszok«. Miáltal terheltek a demokratikus államrend alapintézménye ellen gyűlöletre izgattak.

Vád tekintetében a tárgyalásra az 1946. évi VII. tc. 11.§-a és a Bp. 16.§-a alapján a Budapesti Népbíróság Külön Tanácsa bír hatáskörrel és illetékességgel.”¹⁴

10. A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikk hivatkozott részeiben ez áll: „2. § Büntettet követ el, aki [...] b) a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat, d) az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen, vagy nemzetiségi, faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el.”

11. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 122–123.; ÁBTL V–52724. 19–20.

12. Uo.

13. Uo.

14. Uo.

1948. június 21-én a Budapesti Ügyvédi Kamara is közölte a népbírósággal az általa kandidált védők neveit¹⁵ – ezzel a tárgyalás minden formai feltétele megteremtődött.

Népbírósági tárgyalás

1948. június 22-én a Markó utcai törvényszék esküdtszéki termében kezdte meg nyilvános tárgyalását a Népbíróság Külön Tanácsa. A zsúfolt tárgyalóteremben szép számban megjelentek a sajtó tudósítói is.

1. kép: Biborka Ferenc, Szentei Ferenc és Németh Lajos a tárgyalás előtt a fogház udvarán (Ma tárgyalják, 1948.)

2. kép: A tárgyalóteremben (Súlyos büntetést, 1948)

A tárgyalás jegyzőkönyve szerint dr. Nagy Károly kúriai tanácselnök, a Külön Tanács elnöke, mellett Dénes Béla a Magyar Kommunista Párt, Kiss Jenő a Szociáldemokrata Párt, Komlóssay Vilmos a Független Kisgazda Párt, Bernáth Kálmán a Nemzeti Parasztpárt által delegált népbírók, a jegyzőkönyvvezető, dr. Bodonyi Márton a Budapesti Népjogászat vezetője és a vádlottak voltak jelen. A tárgyaláson részt vett még: dr. Siposs Sándor ügyvéd az I–III. rendű vádlottak védője, dr. Gundelfinger Ödön ügyvéd, a IV–X. rendű vádlottaké, Magyar József pártfogó tisztviselő, és a két elővezetett tanú: Szalay Árpád, Korencsi Ferenc tanítóképzős növendékek.¹⁶

A népbíróság – mint első fokon általában – az elnökön kívül a koalíciós pártok jogászai végzettséggel nem rendelkező képviselőiből állt, ami előrevetítette: korántsem hagyományos igazságszolgáltatásra, hanem politikai propagandacélok vezérelte rapid ítélkezésre kerülhet sor. Már a tárgyalás elején nyilvánvalóvá vált ez, amikor az ügyész azonnali egyszerűsített tárgyalásra és ítélkezésre vonatkozó indítványával szemben a kirendelt védők, akiknek semmi idejük sem volt a tárgyalás alapjául szolgáló dokumentumok megismerésére, a felkészülésre, az egyszerűsített, gyorsított eljárás helyett, a tárgyalás elhalasztását és rendes – részletes – menetben való megtartását kérték.

A népbíróság kérésüket a tárgyalás ügy „egyszerűségére, könnyen megítélhetőségére” hivatkozva elutasította, mire a védők semmisségi okot jelöltek meg a folyamattal kapcsolatban, amit a bíróság tudomásul vett.

15. ÁBTL V-52724. 19.

16. A Budapesti Népbíróság Külön Tanácsának Nb. IX. 2906/1948/1. számú jegyzőkönyve. (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119. Kiemelések végig tőlem – D. P.)

A szokásos adategyeztetés, majd a népügyész vádindítványának elhangzása után került sor a vádlottak egyenként – a többi terhelt és a tanúk távollétében – történt meghallgatására.¹⁷

Elsőként az I. rendű vádlott, *Szentei Ferenc*re került sor: „A vádat megértettem, *bűnösnek érzem magam*. A vád szerinti kifejezésekhez hasonlókat használtam, értelmileg, a szavakban talán lehet némi eltérés. Az Esztergomi Érseki Tanítóképző Intézethez tartozó internátus prefektusa vagyok, s mint ilyen az intézet növendékeivel állandó érintkezésben álltam. A növendékeket nem tanítottam, csupán az internátusban lakók feletti fegyelem-tartás volt a kötelességem. Fegyelemtartás során a növendékekkel szemben néha tettelegességet is igénybe vettem, amit tudomásom szerint a szülők nem kifogásoltak, sőt egy konkrét esetben még helyeslést is kaptam.¹⁸ Az internátusban 120 növendék volt, különböző korúak, így feltétlenül nagy szükség volt a fegyelem megtartására.¹⁹ A 120 növendék közül kb. 80 tanítóképzős volt.

A vád tárgyává tett kijelentéseket [...] értelmileg megtettem. Ezeket a kijelentéseket nem céltudatosan, nem megfontolva tettem meg s jelenleg már belátom, hogy ezek elhangzása részemről helytelen volt. Attól nem kellett tartanom, hogy a kijelentéseim miatt az internátusban megtorlásban részesülök, sőt lehetséges, hogy kijelentéseimnek értelme felettes hatóságaimnak tetszésével találkozott, de az utóbbi szempont soha nem volt nálam tudatos, és nem motivált a kijelentések hangoztatására. Arról nincs tudomásom, hogy felettes hatóságaim a vád tárgyává tett kijelentések szelleme ellen bármikor tiltakoztak volna.

A katonaságról talán egy alkalommal beszéltem a tanulókkal, emlékezetem szerint akkor elhangzott kijelentésem nem volt oly súlyos, mint az vád tárgyává tétetett.

A tanács elnökének ama kérdésére, hogy a vád tárgyává tett kijelentéseket önszántából, avagy felsőbb hatóságainak utasítására, esetleg sugalmazására tette-e, a terhelt ismételt kérdésre sem válaszolt. További kérdésekre a terhelt: A katolikus vallás lényege a szeretet, amellyel a gyűlölet semmiképpen nem egyeztethető össze.

Állami iskolában tanítottam hittant, a tanításban semmiféle akadályoztatás nem történt.

Fegyelmeztetés során a növendékeket lehajoltattam és néha korbáccsal egy fenekest adtam nekik.²⁰

Majd a II. rendű vádlott *Németh Lajost* hallgatták meg: „A vádat megértettem, *nem érzem magam bűnösnek, mert a nekem tulajdonított kijelentések nem a vádszerinti súlyosságban hangoztak el.*²¹

Az Esztergomi Érseki Tanítóképző Intézet hittanára vagyok, azonkívül egy állami iskolában is tanítok hittant, heti négy órában. A vád tárgyává tett kijelentések a tanítóképzőintézeti növendékek előtt hangoztak el, a velük folytatott beszélgetés alatt. A keresztényüldözésre vonatkozó kijelentés elhangzott a részemről, de kijelen-

17. Az tárgyalás jegyzőkönyvének szövegében a kiemelések végig tőlem – D. P.

18. „Szentei fegyelmezte a tanítóképző mintegy 120 növendékét. [?] A fegyelmezés, mint bevallotta, többnyire korbáccsal történt. Elnök: Hogyan tudta ezt a brutalitást összeegyeztetni a modern pedagógus elveivel? Szentei: Belátom, hogy ez helytelen volt. Elnök: Miért oltott gyűlöletet a demokrácia minden intézménye, elsősorban a honvédség ellen a fiatal diákokba? Szentei szemét lesütve hallgat. Nem felel az ügyész további kérdéseire sem, s ezzel dokumentálja, hogy érzi: az ő cselekménye okozta azt, hogy nyolc [?] diák a vádlottak padjára került” (Börtönbüntetésre, 1948) – értelmezte a hallgatást a Szabad Szó riportere.

19. „Meg szoktam fenyíteni a fiúkat – vallja a paptanár – korbáccsal. Muszáj volt fegyelmezni őket. – Nem gondolja, hogy ezek kissé középkori pedagógiai módszerek? – hangzik az egyik népbíró kérdése. – Megkérdeztem több esteben a fiúktól, válasszanak, mit akarnak korbácsot, vagy, hogy nem mehetnek moziba. A korbácsot választották, nem tehetek róla – mondja cinikusan a szeretet vallásának fölszentelt papja” (Súlyos büntetést, 1948) – tudósított a Népszava.

20. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

21. „Németh Lajos [...] Konokul tagad és igyekszik elbagatellizálni a vádpontokat. Hosszas bizonyításra vallja csak be, hogy mondta: »A földreform és a gyárak államosítása után sor kerül a templomok államosítására is.« – Ezt hogyan képzelte? – kérdezte a tanácselnök. – Gondoltam, hogy állami kezelésbe veszik a templomokat és hivatalnokok intézik az egyház ügyeit. – Szégyellheti magát, hogy ilyen kiáltóan hazug, idióta elképzelésekkel tömte diákjai fejét. Talán azt képzelte, hogy az állam szenteli fel a papokat ezután? – Nem, ezt nem gondoltam, ezeket, csak, mint lehetőségeket mondtam a fiúknak. [...] – Kiktől kaptak utasítást, irányvonalakat a nevelésre? A hittanár rövid ideig gondolkozik, majd megfontoltan felel: Egy katolikus pap mindig főpásztor álláspontján van. Az esztergomi érsekség tudta, mi történik az iskolákban. Ahogy mi tanítottunk, az nemcsak megtört, hanem kedvelt módszer is volt.” (Súlyos büntetést, 1948).

tésemben nem a véres üldözésre gondoltam, hanem csak a kereszténység világnézeti harcára. Elismerem, hogy mondanivalómat rossz fogalmazásban tettem meg, mert azzal csak azt akartam kifejezni, hogy a kereszténységet minden időben üldözték, üldözték már 2000 éve.

Az iskolák államosítására vonatkozó kijelentést is megtettem, mindössze azonban egy-két növendék előtt. Ez részemről egy felelőtlen megjegyzés volt, mert magam sem vagyok abban a hitben, hogy 1-2 év múlva másik rendszer következik. *Lehetséges az is, hogy a növendékek nem egészen pontosan emlékeznek arra a kijelentésemre.*

A templomok államosításával kapcsolatban is tettem megjegyzést, oly értelemben, hogy a földreform után az egyházat és az egyházi szervezetet is államosítják. A templomok államosítását ugyanúgy képzeltem el, mint ahogyan az iskolák államosítása történt meg. Ezzel a kijelentéssel kapcsolatban nem emlékszem, hogy a kolhozrendszert említettem volna.

Az ifjúsági sportünnepéllyel kapcsolatban, amikor azt Budapesten az eső miatt nem lehetett megtartani, oly értelmű kijelentést tettem, hogy ez valószínűleg Isten akaratából történt így. Alapul erre a megjegyzésre az szolgált, hogy Esztergomban a Jézus-szíve litánia, valamint a katolikus iskolák sportünnepélye ragyogó, verőfényes időben tartatott meg, míg a budapesti ünnepeket az eső elmosta. A sportünnepéllyel kapcsolatban emlékezetem szerint mást nem mondtam.

Fenti kijelentéseket egy-egy alkalommal a növendékek előtt tettem meg. *Az intézetnek érsekségi felettsége van, onnan azonban sohasem kaptunk oly irányú utasítást, hogy fenti értelmű megjegyzéseket, kijelentéseket tegyünk, a katolikus papnak azonban természetesen főpáosztora álláspontján kell állnia. Arról nincsen tudomásom, hogy az érsekség az én álláspontommal tisztában volt, illetve arról tudomást szerzett; mindenesetre, ha viselkedésem elmulasztásra talált volna, úgy a fenti kijelentések részemről nem hangzottak volna el. A földi igazságszolgáltatás előtt bűnös vagyok, de az isteni igazságszolgáltatás előtt nem érzem magam annak.*

További kérdésekre a vádlott: Magánvéleményem szerint a földreform, mint államosítás helyes volt, ezekben a kérdésekben elvileg nem helyeslem az egyház álláspontját. A földreformmal kapcsolatban csak azokat a földeket kívántam meghagyni, amelyek szervezeti célokat szolgáltak, a többi felosztását már csak azért is helyeselnem kellett, mert a földeket a kisemberek kapták meg. Tudomásom van arról is, hogy a demokrácia számtalan helyen helyreállította a templomokat. Ki kell azt is jelentenem, hogy az állami iskolában a hittan tanításában semmiféle módon nem korlátoztak.²²

A III. rendű terhelt dr. Biborka Ferenc kitartott korábbi álláspontja mellett: „A vádat megértettem, nem érzem magamat bűnösnek, legalábbis oly mértékben nem, mint a vád súlya rám irányul.”²³ Az esztergomi tanítóképzőintézet tanára vagyok. Matematikát és pedagógiát adtam elő, s az I. osztálynak osztályfőnöke voltam. Az I. osztályban a »mindennapi kérdések« óráján a demokráciáról tartottam előadást. Ezen az órán a vád tárgyává tett kijelentés valóban elhangzott részemről, de emlékezetem szerint a növendékekhez intézett »akkor is beszélni kell, ha ez nektek nem tetszik« kitételrel, vagyis nem abban az értelemben, hogy az erről való beszéd, illetve előadás nekem nem tetszik.

A IV. osztályban, az egyik óra végén, az ún. »szabad ötperc«-ben a pénzről és a zsidóságról került szó. A zsidóságra vonatkozóan akkor tettem a vád tárgyává tett kijelentést, mintegy a vitát lezárni akartam vele. Arra

22. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

23. „Biborka Ferenc osztályfőnök körmonfontan, kertelve válaszolgat. Nem érzi magát olyan mértékben bűnösnek, amennyire a vádirat azt megállapítja. Az elnök megkérdezi, hogy a demokráciáról tartott-e előadásokat növendékeinek? Biborka így válaszolt: Eleinte csak beszélgettünk az órákon, később, amikor hivatalos rendelkezést kaptam, hogy miről tartsak előadást, kijelentettem: »Fiúk, vége a szabad lötyögésnek, ezután a demokráciáról muszáj beszélni, akár tetszik, akár nem«. Elnök: A zsidókról milyen kijelentést tett? Biborka: Sajnos egyízben kijelentettem, hogy ma igen kevés pénz van forgalomban, a zsidónál azonban akad bőven. Arra a kérdésre, hogy ennél határozottabb antiszemita kijelentést tett-e, Biborka tagadóan válaszolt» (Börtönbüntetésre, 1948) – jegyezte le a Szabad Szó riportere.

azonban nem emlékszem, hogy kifejezésemben azt is említettem volna, miszerint én zsidó üzletbe nem járok. Ez utób-
bira vonatkozó kitételre semmiképpen nem emlékszem, erre vonatkozóan megbízhatatlannak tartom a növendékek
emlékezetét.

Az 1948. június 12-i eseményekhez semmi közöm nem volt, már előzőleg áprilisban betegszabadságra
mentem.

További kérdésekre vádolt: *A tanítóképzőintézeti tanárok, velem együtt demokratáknak tartottuk magunkat.*²⁴
Én magam nagy örömmel üdvözöltem a felszabadulást, azonnal munkához láttam s helyreállítottam az eszter-
gomi kereskedelmi szakiskolát, melynek azt követően két és fél éven keresztül igazgatója voltam. *Roppant saj-
nálom és mélyen bánnt, hogy a demokráciával ellentétbe kerültem, még az esetben is, ha a vád tárgyává tett kijelenté-
seim nem is ilyen súlyosságban hangzottak el.* Belátom, hogy helytelenül cselekedtem, helytelenül neveltem. *Ha
mi tanárok, a növendékek nevelését helyes irányban tartottuk volna, akkor talán a június 12-i események nem követ-
keztek volna be, bár tagadhatatlan, hogy ebben más motívum is szerepelt, nemcsak az intézeti nevelés, így pl. a ma-
gukkal hozott elvek, barátok stb.*

Népügyész kérdésre a terhelt: Tudjuk, hogy sok esetben a hibák nem a demokrácia hibái, hanem általános
hibák: ezeket nem volt szabad ebben a beállításban feltűntetni.

Az intézet tanári kara egy nyilatkozatot juttatott el a katonasághoz, melyben a történeteket elítéli, s egyúttal
sajnálkozását fejezi ki.²⁵ Ezt a nyilatkozatot Németh terhelt is aláírta. Sentei nem volt tagja a tanári karnak, így
az ő aláírása nem szerepelt.

Védő kérdésére a terhelt: Felszabadulás után először a Polgári Demokrata Pártnak, majd a Nemzeti Paraszt-
pártnak lettem tagja. Igazolásom simán történt, utána az egyik igazolóbizottságnak lettem tagja. A »mindennapi
kérdések« óráján eleinte közgazdaságtannal, később szociológiával foglalkoztam, majd sor került a demokráciá-
val kapcsolatos kérdésekre. Utóbbira vonatkozó előadásaimat már nem tudtam befejezni, mert időközben be-
teg lettem.²⁶

Ezt követően a diák vádlottak meghallgatására került sor terhelti státuszuk sorrendjében. Ők valamennyien
bűnösnek vallották magukat, elismerték a vádiratban nekik tulajdonított honvédekre tett megjegyzéseket. Megis-
mételtek a korábbi vallomásaikban elmondottakat, melyek a rendőrségi jelentések és a vádirat alapjául szolgáltak.
Ezért ismertetésük nem szolgálta olvasóink számára új információval. Valamennyien az intézet egyoldalú nevelé-
sének, sajátos szellemiségének tulajdonították annak okát, hogy ők készletet éreztek a katonáknak való bekia-

24. „Farizeusi szemfogatással pislog a népbíróság felé a harmadik vádlott, Biborka Ferenc osztályfőnök. Mélyen elítéli a június 12-
én történeteket. Beismeri, hogy nevelési módszerük alkalmas volt az események felidőzésére, arra, hogy diákjaik morálisan
ocsmány és törvénybeütköző szidalmakat szórjanak a magyar katonákra. – Felsőbbségünk szellemében neveltük az ifjúságot.
Biborka katolikus »osztályfőnök úr« nemcsak a demokrácia, de a zsidóság ellen is uszított. Kijelentette, hogy senki ne vásárol-
jon zsidó üzletben, mert ő is elkerüli azokat a helyeket. Ezt vallották a diákok. Ezzel szemben Biborka tagadott, bizonyosá-
got hozta fel, hogy folyószámlája van egy zsidó kereskedőnél. – Szóval maga a zsidók ellen uszított és ugyanakkor mást tett,
mint amit mondott. A többi tanárok is így gondolkodtak? – Valamennyien úgy érzetük, hogy demokraták vagyunk – mondja ál-
szent arccal a vádlott» (Súlyos büntetést, 1948) – értelmezte a Népszava tudósítója.

25. „Dr. Biborka Ferenc, a harmadik vádlott az elnöki kérdésre kitérően úgy felelt, hogy bűnösnek érzi magát, de nem azzal a súly-
lyal ahogy azt a vád reá helyezte. Amikor kötelező lett, hogy a demokráciáról oktassuk az ifjúságot, én elismerem, elég pon-
gyolán ezt mondtam: »Most már vége a szabad lötyögésnek, akár tetszik nektek, akár nem«. A növendékek nem így tudják.
Majd szemébe mondják Önnek. Az elnök végül megkérdezte, hogy megbánta-e tettét? Roppant sajnálom, és roppant meg va-
gyok bánntva – mondta, majd gyorsan helyesbítette elszólását – megbántam, hogy ilyen kijelentéseket tettem. Elismerem,
hogy helytelen irányba vezettem az ifjúságot. Az egyik népbíró kérdésére előadta, hogy ő olyan szellemben nevelte a tanuló-
kat, amilyenre utasítást kapott.» (Ítélet az esztergomi, 1948).

26. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

bálásra. Meggondolatlanságukat „nagyon bánták”. Elmondták, hogy Szentei Ferenc hányszor és miként bántalmazta őket. Többen fogadkoztak, hogy meg kívánják ismerni a demokráciát, s jóvá teszik, amit tettek.²⁷

Alkalmanként a bíróság szembesítésre szólította őket. Így történt Machovits János esetében, aki megismételte Biborka Ferencre tett terhelő vallomását:

„Egy alkalommal, amikor a tanítási órán a demokráciát kezdte ismertetni megjegyezte: »Nem szívesen beszél a demokráciáról, csak kényszerűségből teszem, kell erről akkor is beszélnem, ha más nézetem van!«

A tanács elnökének kérdésére Biborka III. r. terhelte: Nem tudok már visszaemlékezni pontosan megjegyzéseimre.

Machovits IV. r. terhelte folytatja: Egy másik órán Biborka a zsidóságra vonatkozóan tett megjegyzést, mely szerint a pénz a zsidóságnál van, nekik van a legtöbb vagyonuk, ők jutnak mindenhez hozzá; ő ezért nem is szereti a zsidókat és nem jár hozzájuk vásárolni.”

Schreiner Mihály is megerősítette: „Biborka Ferenc [...] előadása előtt kijelentette, hogy nem szívesen beszél a demokráciáról, de kényszerítve van rá. A továbbiakban annak a nézetének adott hangot, hogy ami ma Magyarországon van, az nem demokrácia.”

Majd Nagy Gyula Béla terhelte állította: „Biborka Ferenc tanárom egyik órán kijelentette, hogy a zsidók a világ, azok a gyár, s ő annyira utálja őket, hogy nem is megy hozzájuk vásárolni.”²⁸

Németh Lajos védekezésével szemben, miszerint a növendékek talán rosszul emlékeznek az általa elmondottakra, Mohl József vádlott a bíróság előtt is megismételte: „arra bízott, hogy az államosított iskolába egy-két évig ne járjunk, addigra a rendszer megváltozik s újra egyházi iskolába járhatunk.”²⁹

A két pedagógussal szemben nyilatkozott a tanúként meghallgatott Szalay Árpád is. Szentének tulajdonította a felszólítást: „az iskolák államosítása esetében egy-két évig ne járjunk iskolába, mert ez idő alatt az erkölcs nagyon háttérbe fog szorulni, pár év múlva pedig úgyszólván újra egyházi iskolába járhatunk. dr. Biborka Ferenc tanár múlt év őszén a zsidóságra tett megjegyzést, mely szerint az egész világ a zsidóságnak áll, nekik megvan mindenük, ő utálja őket s nem is jár hozzájuk vásárolni.”³⁰

Végül: Korencsi Ferenc tanú – egyebek között – közölte:

„1946. évben egy barátom bevitt a Kommunista Pártba, ettől kezdve bizonyosan elővigyázattal bántak velem, kijelentéseket nem tettem előttem. [...] Dr. Biborka tanár egy alkalommal a zsidóságra tett megjegyzést, hogy minden vagyon azoknál van, náluk van a hatalom, pénzért mindent meg tudnak venni, ezért haragszik rájuk.

További kérdésre a tanú: Az iskolában el volt fordítva a szellem, de nem tudtunk ellene semmit sem tenni. Én magam idén nyáron átképző táborba készültem, de az iskolában nem mertünk a szellem ellen semmit tenni. *Szenteit tudomásom szerint nem szerették a diákok, Németh Lajos sokkal rokonszenvesebb tanár volt, míg Biborka Ferencet kimondottan szerette mindenki, mert csak a diákságnak élt.*”³¹

A tárgyalás Magyar László nyugalmazott főigazgató meghallgatásával folytatódott, aki megismételte véleményét. A fiatalok vádlottak apái és gyámja védték gyermekeiket: engedelmes, szorgos, dolgozó fiúk, akik ott-hon sohasem tettek demokráciaellenes megjegyzéseket.

27. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

28. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

29. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

30. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

31. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

A tárgyalás végén a népügyész fenntartotta vádjait: az „I. II. és III. r. terheltekkel szemben súlyos büntetést kér,³² míg a többi terhelttel szemben oly büntetést kér, hogy azoknak legyen módjuk még a demokrácia építésében részt venni.”³³

A védők az I–III. rendű vádlottak számára enyhe ítéletet kértek, a IV–X. rendűek számára „oly ítéletet [...], mely lehetővé teszi a terhelteknek, hogy hibájukat jóvá tehesék.”³⁴

Tanácskozást követően a bíróság ítéletet hirdetett, melyet a IV–X. rendű vádlott diákokra vonatkozóan mind a népügyész, mind a védő elfogadott, így az jogerőre emelkedett.

Az I–III. rendű vádlottak ítélete ellen mind a súlyosbítást kívánó népügyész,³⁵ mind az enyhítést és új tárgyalást kívánó védő semmisségi panaszt és fellebbezést jelentett be, amit a népbíróság tudomásul vett.

Propaganda és megfélemlítési céllal született ítélet

A „[...] vádlottak bűnösök egy-egy rendbeli az 1946. évi VII. tc. 2.§-ának b. pontjába ütköző és a Btk. 92.§-ának alkalmazása folytán a Btk. 20.§-a szerint minősülő izgatás vétségében. A Népbíróság Külön Tanácsa ezért:

Szentei Ferenc I. r. vádlottat (29 éves) 4 évi és 6 hónapi,

Németh Lajos II. r. vádlottat (31 éves) 5 évi börtönre

mellékbüntetésként pedig nevezett vádlottakat 10-10 évi hivatalvesztésre és politikai jogaik gyakorlásának ugyanilyen tartalmú felfüggesztésére, ezenfelül Esztergom megyei város területéről 10-10 évi kitiltásra, valamint teljes vagyonek Kobzásra;

dr. Biborka (Sebastián) Ferenc III. r. (43 éves) vádlottat az említett törvény 10.§-ának 3. és 5. bekezdése alapján a Nbr. 2. § 3. bekezdésének alkalmazásával a Btk. 96. és 99. §-ainak felhívásaival össz büntetésül 2 év és 3 hónapi börtönre, mint főbüntetésre, továbbá 10 évi hivatalvesztésre és politikai jogai ugyanilyen tartamú felfüggesztésére, ezenfelül vagyona 1/4 részének elkobzására, mint mellékbüntetésre;

az említett törvény 10.§-ának 3. és 5. bekezdése alapján a Btk. 92.§-ának alkalmazásával a

fiatalkorú Machovits János IV. r. (17 éves) és Kovács Tibor V. r. (20 éves) 2-2 hónapi,

fiatalkorú Szatai György VI. r. (17 éves) 3 hónapi,

fiatalkorú Schreiner Mihály VII. r. (15 éves) 1 hónapi,

Nagy Gyula Béla VIII. r. (18 éves) 3 hónapi,

Csaba László IX. r. (18 éves) 2 hónapi,

Mohl József X. r. (20 éves) 3 hónapi

fogházra, mint főbüntetésre, továbbá IV-X. r. vádlottakat fejenként 3 évi hivatalvesztésre és politikai jogaik gyakorlásának ugyanilyen tartalmú felfüggesztésére, ezenfelül vagyonuk 1/20-ad részének elkobzására, mint mellékbüntetésre ítéli.

32. „Rendkívül súlyosbító körülménynek kell minősítenem azt, hogy az első két terhelt pap – folytatta az ügyész. Mi a papot az ol-tár előtt, összekulcsolt kézzel képzeljük el, nem pedig korbáccsal a gyermekek között. Éppen ez a bűnper bizonyítja a legjobban, hogy minő szükség volt az iskolák államosítására. Ezt a három megtévedt tanárt szigorúan meg kell sújtania a bíróságnak és minél hosszabb időre meg kell tőlük vonni annak lehetőségét, hogy újra katedrára kerüljenek. Jellemző rájuk, hogy amikor egyes tanítványaik húzódoztak a demokráciaellenes tanoktól azt mondták nekik: »Mi az, ti is büdös parasztok vagytok?« A diákokat meg kell menteni a demokrácia számára, éppen ezért nem ellenzem, hogy a Népbíróság enyhítő körülmények betudásával lehetőséget nyújtson számukra arra, hogy még derék tagjává legyenek a demokráciának» (Börtönbüntetésre 1948; Kiemelés tőlem – D. P.) – idézte a Szabad Szó tudósítása.

33. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

34. BFL VII. 5. e. B 20620/49. 97–119.

35. Nü. 5143-3. szám vádindítvány (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 159.)

A fogházbüntetés végrehajtását azonban a Bn. 1. §-a, a T. E. 124. § alapján IV-X. r. vádlottakkal szemben 3 évi próbaidőre felfüggeszti.

A szabadságvesztés büntetésből I-X. r. vádlottak előzetes letartóztatásával a Btk. 94. §-a alapján fejenként 3 napot kitöltöttnek vesz.

A szabadságvesztés büntetést megkezdésének napjától, a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését I-III. r. vádlottakkal szemben a szabadságvesztés büntetés, vagy a szabadságvesztés büntetés elévülésének befejezésétől (Btk. 57. § 2. bek.) IV-X. r. vádlottakkal szemben pedig az ítélet jogerőre emelkedésétől kell számítani.”³⁶

Az ítélet *indokolását* „a tényállás” rögzítésével kezdték az I. pontban. Az I–III. rendű vádlottak intézeti beosztását, feladatát ismertették, majd a tanítóképzőről nyilatkoztak:

„A tanítóképző intézet és az ahhoz tartozó internátus az esztergomi érseki palota közelében van. Az intézetben működő tanerők egyrésze világi, másik része egyházi (pap) tanárokból állt, és az iskola igazgatója katolikus pap. Az intézet és az internátus az egyházi hatóságnak is alá volt rendelve.

Úgy a tanítóképző intézetben, mint az internátusban a felszabadulás óta a nevelők ajkáról nem hangzott el egyetlen elismerő szó a demokrácia eredményéről, sőt a demokratikus intézmények állandó becsmérlése volt napirenden.³⁷ Így az intézet igazgatója (nem vádlott) egy alkalommal a növendékek előtt azt a megjegyzést tette, hogy: »jön a kolhozrendszer s majd csajkával a hátukon mehetnek ennivalóért«. A május elsejei ünnepséggel kapcsolatban pedig azt a kijelentést tette: »minek zaklatnak bennünket a kommunisták, mikor nekik van ünnepük«.

A tanári kar nagyobb része ugyanilyen szellemű megnyilatkozásokat tett, aminek eredményeként hasonló szellem hatotta át az intézetet, s a növendékek nagyrészét.

A demokratikus sajtó nem juthatott be az internátus falai közé, csupán az Új Ember és a Szív Újság olvasása volt megengedve a növendékeknek.³⁸ Ezzel szemben nagyszámú fasiszta könyv, folyóirat és napilap volt az intézetben [...]”³⁹

Ezt követően „a vádlottak cselekvéseire” tértek át. Először a vádlottanként újra felsorolták a rendőrségi jelentésben és a vádiratban velük szemben felhozott állításokat, majd hozzátették:

„II. Vádlottak a megállapított tényállással lényegében megegyező beismerő vallomást tettek.

Csupán dr. Biborka Ferenc III. r. vádlott tagadta, hogy a demokráciáról akként nyilatkozott volna, miszerint erről neki beszélnie kell, akkor is, ha más nézeten van. Vallomása szerint ez a kijelentés abban a formában hangzott el, hogy a demokráciáról akkor is beszélnie kell, ha ez a növendékeknek nem tetszik.

Ez az előadása III. r. vádlottnak Machovits János IV. r. és Schreiner Mihály VII. r. vádlottnak a tárgyalás során tett határozott vallomásával megcáfolást nyert, ezért a Külön Tanács a tényállást ebben a vonatkozásban is a fentiek szerint állapította meg. Egyébként a III. r. vádlott a IV. r. vádlottal történt szembesítése során már maga sem tartotta fenn határozott formában korábbi vallomását, hanem akként nyilatkozott, hogy megjegyzésére már nem tud pontosan visszaemlékezni.

III. A megállapított tényállásból kitűnő tanári kijelentések gondolkozásra készítették a Külön Tanácsot elsősorban abban az irányban, hogy *mi lehetett az oka annak, miszerint a népidemokráciában Magyarországon egy ró-*

36. A Budapesti Népbíróság Külön Tanácsának Nb. IX. 2906/1948. sz. ítéletéből (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 124–137. Kiemelések végig tőlem – D. P.).

37. Az intézetnek a nyomozás idejére már kefelelyomatban elkészült és a nyomozati iratokhoz mellékelt évkönyvében alapvető nevelési célként szerepelt az ifjúság „igazi demokratikus lelkületének fejlesztése” (Petrovich, 1948, pp. 16–17).

38. Valótlan állítás (lásd ehhez tanulmányunk első részének 62. lábjegyzetét, valamint: Petrovich, 1948, pp. 17–18).

39. A Budapesti Népbíróság Külön Tanácsának Nb. IX. 2906/1948. sz. ítéletéből (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 128. Kiemelések végig tőlem – D. P.).

mai katolikus tanítóképző intézetben egyetlen jó szó sem esett a demokráciáról, hanem ellenkezőleg, annak tervszerű, tendenciózus ócsárlását kellett a növendékeknek úgyszólván naponként hallaniuk.

A Külön Tanács mérlegelve az eléje tárult összes körülményeket arra a megállapításra jutott, hogy az intézet tanárai, s így különösen I., II. és III. r. vádlottak magyarországi felsőbb katolikus egyházi szervek sugallatára vettek működésükben olyan irányt, amely állami iskolában elképzelhetetlen lett volna.

Lehetséges, hogy a tényállásból kitűnő demokráciaellenes szellem kialakítására nem kaptak a tanárok kifejezett utasítást, de a felsőbb egyházi szervek magatartásából merítették nyilvánvaló ösztönzést irányvonaluk kialakításakor. Kérdésre a tanár vádlottak előadták, hogyha arra kellett volna gondolniuk, hogy tanítási, nevelési irányuk nem felel meg a felügyelő egyházi szervek intenciójának, nem követték volna a tényállásból következő irányzatot.

Tehát akár spontán, akár a felsőbb egyházi szerv utasítására cselekedtek az I., II. és III. r. vádlottak, *súlyos beszámítás alá esik cselekvésük, mert semmi tárgyi alapjuk nem volt arra, hogy a demokráciát, annak intézményeit ócsárolják.*

Az I., II. és III. r. vádlottak sohasem tapasztalhatták, hogy a magyar demokrácia a vallás hittételeit támadta volna, vagy az egyházak megsemmisítésére tört volna. Ezzel szemben az egyházaknak nyújtott jelentékeny anyagi támogatás, a templomok újjáépítéséhez nyújtott segítség mind arra mutatnak, hogy a népidemokrácia az egyházak fennállását és működését közérdekűnek tartja. Amennyiben a népidemokrácia részéről támadásról lehet beszélni, az sohasem a vallás és az egyházak ellen irányult, hanem csupán egyes egyházi személyek ellen, akik működésükben és megnyilatkozásaikban politikai megfontolásból nyíltan, vagy burkoltan szembe helyezkedtek a demokratikus államrenddel és annak intézményeivel. Az alsópapság nagy része, s a felsópapság köréből is többen hirdették a demokrácia és az egyházak közötti megegyezés szükségességét. Senki sem állíthatja, hogy ezek a papok ne lennének hűséges lelkű fiai egyházuknak, nyilvánvaló tehát, hogy *egyes vezető egyházi személyek szembefordulása a demokráciával nem hitelvi okokból, hanem más, nyilván politikai állásfoglalásból ered.* Azt, hogy a jelenlegi államrendszer és a katolikus egyház közötti megegyezésnek nem lehetnek az egyház hittételeiben rejlő akadályai, világosan bizonyítja az a körülmény, hogy más országokban megtörtént a megegyezés a katolikus egyház és a magyar népidemokráciával azonos irányvonalat követő államok között.

Az I., II. és III. r. vádlottaknak, mint egyetemet, illetve főiskolát végzett, tehát az átlagosnál magasabb műveltségű és széles látókörű egyéneknek, világosan kellett látniuk ebben a kérdésben, különösen *az I. és II. r. vádlottaknak, akik, mint az egyik állami iskola hitoktatói meggyőződhetnek arról, hogy a jelenlegi államrendszer nem gördít semmiféle akadályt a szabad vallásoktatás elé. Szembefordulásuk tehát a népidemokráciával nem a vallást féltő pap, illetve hithű pedagógus megnyilatkozása volt, hanem a demokráciának – a vallás kérdésével össze nem függő – megnyilvánulásaival szemben érzett ellenszenv folyamánya.*

IV. A tényállásból kitűnő kijelentések I. és II. r. vádlottakkal kapcsolatban kétségtelenül megvalósítják az 1946. évi VII. tc. 2. § b. pontjába ütköző izgatás büntettének tényálladási elemeit.

Az említett vádlottak lényegében azzal védekeztek, hogy a vád tárgyává tett kijelentéseket nem tudatosan, azaz izgatási szándékkal tették, hanem a növendékekkel folytatott beszélgetés során felmerült kérdésekhez fűzött megjegyzés formájában.

A Külön Tanács ezt a védekezést nem fogadja el, mert az *állandó bírói gyakorlat szerint az izgatásnak nem alkotó eleme az izgatásra irányuló különös szándék. Elég annak tudata, hogy a használt kifejezések a hallgatóban gyűlölet érzésének felkeltésére alkalmasak.* Ennek a tudatnak a megléte pedig I. és II. r. vádlottaknak már csak az átlagon felülemelkedő műveltségükre tekintettel is, külön bizonyítást nem igényel.

Kétségtelen az is, hogy az említett vádlottak által használt kifejezések alkalmasak voltak a demokratikus államrend, illetve annak egyik alapintézménye, a honvédség elleni gyűlölet felkeltésére, mert az olyan beállított államrend, amely rövidesen meg fog dőlni, amelynek hadserege nem elég erős, hogy a rendszert megvédje, amelyben demokráciaellenes hangulat uralkodik, amely eltűri, hogy szegény embereket hontalanná és vagyontalanná tegyenek, amelynek honvédsége szellemileg elmaradott suhancokból áll, ahol a kereszténységet üldözik és a vallást el akarják törölni, melynek iskoláiban az ifjúság lelkét megfertőzik, ahol a templomokat is államosítják, s amelynek illetékes szervei által tervezett sportünnepély az Istennek nem tetsző – mindenki előtt gyűlöletes lehet, de különös gyűlölet támadhat az ilyen beállított államrend ellen azokban, akik előtt a tényállásban leírt kijelentések történtek. Ezek mind tanítóképzőintézeti növendékek [akik] lelki alkatuknál s fiatal koruknál fogva különösen fókonyak voltak a nevelőiktől eredő minden behatással szemben és így a demokratikus államrend állandó ócsárlása I. és II. r. vádlottak részéről, akiknek tekintélyét még papi mivoltuk is növelte, fokozottabb mértékben volt alkalmas arra, hogy bennük a demokratikus államrenddel szemben ellenérzést, sőt gyűlöletet váltson ki.

Az izgatás fogalmilag veszélyeztető bűncselekmény, amely létrejött, mihelyt a gyűlöletkeltésből származható veszély felismerhető s a cselekmény fogalmán kívül esik az, hogy a gyűlölet létrejött-e a címetben, még kevésbé, hogy annak eredményeként az valamely cselekedetre ragadtatta magát.

Az adott esetben azonban kétségtelenül megállapítható, hogy I. és II. r. vádlottak kijelentései nem csupán a gyűlöletkeltés veszélyét idézték elő, hanem cselekményekben megnyilvánuló eredményre vezettek akkor, amikor IV-X. r. vádlottak e kijelentések hatása alatt az intézet előtt felvonuló honvéd alakulatot különböző becsmérlő szavakkal illették. Nem állítható ugyan, hogy e magatartásukat kizárólag I. és II. r. vádlottak által tett kijelentések váltották ki, de nyilvánvaló, hogy cselekvésük egyik indítóoka nevelőik részéről a demokratikus államrenddel szemben szított gyűlölet volt.

A II. r. vádlott kijelentései közül a Külön Tanács a növendékekhez intézett ama felhívását emelik ki, mint különlegesen súlyos beszámítás alá esőt, amely szerint az iskolák államosítása esetén egy-két évig ne járjanak iskolába, ne hagyják lelküket megfertőzni, mert egy-két év múlva úgyszólván vége lesz ennek a rendszernek, és akkor úgyszólván járhatnak megint egyházi iskolába. Hogy II. r. vádlott részéről e kijelentés mennyire rosszhiszemű volt, azt mi sem mutatja jobban, mint az, hogy kérdésre a tárgyaláson kijelentette, miszerint maga sem hitte el azt, hogy egy-két éven belül a helyzet megváltozik.

Az a megjegyzése pedig II. r. vádlottnak, hogy az Isten nem akarja az értelmiségi és munkás ifjúság összefogását, ezért mosta el az eső a közösen tervezett sportünnepélyt, egyenesen elvetemültségre mutat.

Legenyhébb elbírálás alá III. r. vádlott cselekvősege esik, viszont kétségtelen, hogy a két alkalommal tett kijelentései maradéktalanul megvalósítják az 1946. évi VII. tc. 2. § b. illetve d. pontjában meghatározott izgatás büntettének kritériumait, mert a mai viszonyok között, amikor még a demokratikus államrend helyességének tudata teljes mértékben nem hatotta át az ország népének minden rétegét, amíg az antiszemitizmus maradványai teljesen kiirtva nincsenek, a III. r. vádlott kijelentései gyűlölet felkeltésére alkalmasak.

V. a kifejtettekre tekintettel az I., II. és III. r. vádlottak bűnösségét a rendelkező részben foglaltak értelmében meg kellett állapítani. I. és II. r. vádlottak cselekményeit a Külön Tanács egy-egy rendbeli folyamatosan elkövetett izgatás büntettének minősítette, mert az általuk tett kijelentések egységes akaratelhatározás folyamánként jelentkeznek, egymásba kapcsolódnak és egyetlen összeredményt létesítenek, márpedig az állandó bírói gyakorlat szerint ezen együttes feltételek fennforgása esetén folytatódó bűncselekmény állapítandó meg.

VI. A büntetés kiszabásánál I., II. és III. r. vádlottakkal kapcsolatban enyhítő körülményként vette figyelembe a Külön Tanács azt, hogy felettes egyházi hatóságuk intenciójának megfelelően jártak el, III. r. vádlottnál ezen-

felül enyhítő körülményként mérlegelte kétgyermekes családi állapotát, valamint az általa tett kijelentéseknek viszonylag csekélyebb súlyát.

Viszont *rendkívüli súlyosbító körülményként vette figyelembe a Külön Tanács a három vádlottnál azt, hogy fiatal tanítóképzőintézeti növendékek lelkébe oltották a demokrácia iránti gyűlöletet, akik ilyen nevelés hatása alatt hasonló szellemben mételyezték volna meg a gondjaikra bízott iskolás gyermekeket, s tették ezt a magyar bíborosérsek felügyelete alá tartozó intézetben, tehát katolikus iskolában, ahol a gyűlölet szelleme helyett a keresztényi szeretet elvét kellett volna hirdetniük.* I. r. vádlottnál ezenkívül súlyosbító körülményként mérlegelte a felügyeletére bízott növendékekkel szemben tanúsított, tettegességben nyilvánuló durva bánásmódját. A súlyosbító és enyhítő körülmények gondos mérlegelése után a Külön Tanács úgy találta, hogy a rendelkező részben megállapított büntetés áll I., II. és III r. vádlottak bűnösségével arányban.

VII. IV-X. r. vádlottak bűnösségét a rendelkező részben foglaltak szerint ugyancsak meg kellett állapítani, mert kétségtelen, hogy a tényállásban részletezett kijelentéseikkel a demokratikus államrend egyik intézménye, a honvédség ellen gyűlöletre izgattak.”⁴⁰

Ezt követően azt fejtegették, hogy fiatalkorúak esetében jogilag miként alkalmazható a fogházbüntetés felfüggesztése, majd így folytatták:

„IV-X. r. vádlottakkal szemben a Külön Tanács súlyosbító körülményt nem észlelt. Viszont *rendkívüli nyomatékú enyhítő körülményként vette figyelembe azt, hogy mint fiatal tanítóképzőintézeti növendékek a nevelők részéről következetes állandósággal megnyilvánuló demokráciaellenes szellem hatása alatt álltak, amely alól magukat menthetően kivonni nem tudták. De a Külön Tanács a tárgyalás során megnyilvánuló őszinte megbánásukat, azt a készségüket, hogy a demokratikus államrenddel szemben elkövetett hibájukat a majdan nevelésük alá kerülő növendékek demokratikus szellemben való nevelésével jóvá tenni igyekeznek,* olyan különös méltányolást érdemlő oknak tekintette, melynek alapján a velük szemben kiszabott szabadságvesztés felfüggesztését tartotta méltányosnak, figyelemmel arra is, hogy ettől nevezett vádlottak magaviseletére, egyéniségüknek, életviszonyaiknak és az eset összes többi körülményeinek figyelembevételével kedvező hatást várt.”⁴¹

Végül a védelemnek az egyszerűsített azonnali tárgyalással szemben az elnapolásra, és rendes eljárásra vonatkozó javaslatának elutasítását magyarázták:

„A Külön Tanács az elnapolásnak nem adott helyt, mert álláspontja szerint a tárgyalás nyombani megtartásának semmi akadálya nem volt. A népügyész a vádlottaknak a közelmúltban tett különböző kijelentéseit tette vád tárgyává. Ezeknek a kijelentéseknek meg, vagy meg nem tétele a vádlottak, illetve az előállított tanúk vallomásával nyomban tisztázható volt, tehát a vád tárgyává tett cselekmények térbeli megítélése nyilván egyszerű volt, ugyanígy nyilvánvaló volt a tényállásból, hogy az ügy jogi elbírálása nem igényel hosszabb előkészületet.”⁴²

Eddig a rendkívül sok politikai és értékrendi elemet, rendszert magyarázó, legitimáló előfeltevést tartalmazó, s a vádlottak mellett láthatóan az érseki képző egész tevékenységét, szellemiségét értékelő, elmarasztaló ítélet. A szövegből nyilvánvaló annak sejtetése, hogy a vádban idézett megnyilatkozások végső soron a fenntartó Mindszenty hercegprímás tevékenységének, egyházpolitikájának következményei. Az elmarasztalt tanárok ezen deklarált vagy hallgatólagos egyházi irányvonal képviselőiként, követőiként cselekedtek, s rontották növendékeiknek – az ítéletben alaptalanul idealizált „demokráciához” – való viszonyát. A mai olvasó számára

40. A Budapesti Népbíróság Külön Tanácsának Nb. IX. 2906/1948. sz. ítéletéből (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 131-136. Kiemelések végig tőlem – D. P.).

41. A Budapesti Népbíróság Külön Tanácsának Nb. IX. 2906/1948. sz. ítéletéből (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 136-137. Kiemelések végig tőlem – D. P.).

42. A Budapesti Népbíróság Külön Tanácsának Nb. IX. 2906/1948. sz. ítéletéből (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 137.)

nyilvánvaló: az I–III. rendű vádlottak az egyház–állam viszony, a vallásszabadság és a hitoktatás várható lehetőségei szempontjából reálisabban látták, félték a következő évek magyarországi fejleményeit, mint a róluk fölényesen és kioktatóan ítélezők.

A szöveg végén a népbírók nem jelezhettek, hogy valójában miért ragaszkodtak annyira a tárgyalás azonnali megtartásához. Márpedig az időzítésből nyilvánvaló: néhány nappal az államosítási törvény elfogadását követően, az iskolák stb. állami kezelésbe vétele folyamatának kezdetén érvert akartak szolgáltatni annak bizonyításához, hogy az államosítás szükséges és elengedhetetlen. Ezen – a tárgyalás során a népügyész által említett – következtetés széleskörű hirdetése az országos sajtókampány feladata volt.

Példák az országos sajtókampány cikkeiből

E kampány 1948. június 19–20-án indult a Belügyminisztérium (a továbbiakban: BM) aznapi közleményéről szóló beszámolókkal, melyekből rendre kimaradt, hogy aznap az ügyészségre vitt 9 diákot is letartóztatásba helyezték.⁴³ E híradások közhangulatot manipulálni szándékozó, prejudikáló címei magukért beszélnek:

- „Őrizetbe vettek három tanárt, mert a demokrácia ellen lázították tanítványaikat” (Szabad Szó).
- „Az esztergomi tanítóképzőben: a tanárok a demokrácia ellen uszítottak. Kábeldróttaal verték a diákokat. Hitler és Göring képet rejtegettek” (Népszava)
- „Az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjai becsmérelték a honvédséget. Őrizetbe vettek három uszító tanárt.” (Szabad Nép)
- „Hitler és Göring képe az esztergomi érseki tanítóképzőben.” (Dunántúli Napló)
- „A honvédséget és a köztársaságot gyalázták az esztergomi fasiszták. Az esztergomi tanítóképző lázító tanárai a népügyészség elé kerültek.” (Tiszántúli Néplap)
- „Hitler fényképe, Amerika Hangja és fasiszta előadás az esztergomi érseki tanítóképzőben, ahol nem tudják kicsoda Ady és József Attila” (Szabadság)
- „Az amerikai rádió híradásait tanították az esztergomi tanítóképzőben” (Kis Újság) stb.

Ezt követően a tárgyalásról szóló tudósítások híradások következtek, melyek hangneme és szemlélete – mint a korábban idézett részletek is tanúsítják – távol állt a tárgyyszerű, tisztességes informálás követelményétől. A tényekre, a pontosságra kevésbé ügyeltek, inkább a bírósági ítéletet követő méltatlan hangulatkeltést szolgálták és az államosítást igazolták. Nézzünk három példát ezek közül:

„Három paptanár [?] ül a vádlottak padján. Papok, akiknek a szeretetet kellett volna hirdetniük, tanárok, akik az új tanítónemzedéket nevelik. És ott ülnek mellettük tüntető, gyalázkodó tanítványaik: méltók mestereikhez. Szeretet? Szentei Ferenc korbáccsal verte a rábízott növendékeket. Tanítás? Amerika Hangjának rágalmait terjesztették, és olyan emberek, akik néhány hét múlva tanítók lennének, nem ismerik a magyar szellemi élet nagyjait.

Ennek a tárgyalásnak a vallomásai bizonyítanak. *Nemcsak azt bizonyítják, hogy bűnös kezek nevelik félre az ifjúságot, hanem azt is, hogy ideje volt változtatni, ideje volt államosítani iskoláinkat. Az iskola legyen végre valóban iskola. A tanár emberséget, műveltséget tanítson, a diák ne ellenforradalomra és lázadásra készüljön, hanem béke, dolgos életre. Valóban a népet szolgálja végre az iskola és ne nevelhessenek benne senkit saját szülei, saját népe ellen!*” – kezdte tudósítását a Szabad Szó (Börtönbüntetésre, 1948).⁴⁴

A Szabad Nép június 23-án *Kétféle iskola, kétféle ifjúság* címmel megjelent – a tényeket illetően igencsak pontatlan – *cikke adta meg az egész koncepció eljárás forgatókönyvének kulcsát, „tanulását”:*

43. ÁBTL V–52724. 15.

44. Kiemelés, kérdőjel tőlem – D. P.

„A középkor szellem kísértett a népbíróság tárgyalásán [...] Mint a vádlottak vallomásaiból egyöntetűen kiderül, az intézetben [?] botbüntetés és a testi fenyték minden fajtája járta. A fiókokban Hitler, Göring, Imrédy, a magyar nép hőhérainak arcképét őrizték. A könyvtár polcait [...] fasiszta szennyiratok sorozatai borították, de a modern magyar, külföldi irodalom klasszikaiból még mutatóba sem akadt egy-egy példány. A diákok nem ismerték Ady Endrét, József Attilát, és Kossuthot „gőzfejű” lázadóként intézték el a tanárok. A történelem hivatalos tanítása általában 1944-gyel zárult. A legújabb események ismertetésére Szentey prefektus az Amerika Hangja [...] magyarellenes rágalmozó rádióadás tömeges hallgatását szervezte meg. [?] Németh Lajos hittanár tartotta a kötelező órát a demokráciáról, de annak elején és végén minden alkalommal hangsúlyozta, hogy amit az órán kötelességszerűen elmondott, azzal nem ért egyet. [?]

Ilyen szellemben nevelték a diákokat, a magyar ifjúság jövőbeli pedagógusait az Érseki „tanítóképzőben”. Az intézet diákjai nagyobbbrészt a dolgozó nép gyermekei voltak, akiket szüleik a vallásos nevelés reményében küldtek el a papi iskolába. *Az Érseki Tanítóképző Intézetben azonban nem is tanítókat neveltek, hanem janicsárokat.* A félrevezetett, elbutított diákok csak gúnyolni, szidalmazni hallották a demokráciát, amely földet, emberibb megélhetést biztosított szüleiknek. *Így történhetett meg az, hogy amikor demokráciánk egyre izmosodó önvédelmi szervének, új honvédségünknek egy százada a köztársasági indulót dalolva vonult el az intézet előtt, a megvadt diákok szitkokat, trágárságokat, gyalázkodást szórtak feléje.*

A félrevezetett diákok a felelősségre vonáskor rádöbbsentek bűnükre. Az egyik vádlott, kinek szülei a felszabaduláskor négy hold földet kaptak a demokráciától, megtörve vallotta: »Nagyon megbántam, amit tettem, most látom, hogy mennyire félrevezettek.« A felelősség elsősorban a világégésre spekuláló, háborúra uszító reakciós tanárookra hárul, akiknek a világtól elzárt Érseki Tanítóképzőben sikerült annyira félrevezetni diákjaikat, hogy azok a magyar béke és rend védelmezői ellen tüntettek. Szentey prefektus és társai elvették méltó büntetésüket lélekrontó, nemzetellenes munkájukért, de az esztergomi tüntetésből okulhat az egész magyar ifjúság.

Az esztergomi provokáció egyik fejezete volt annak a felelőtlen kampánynak, amelyet a klerikális reakció az iskolák államosításával kapcsolatban indított a demokrácia ellen. A provokáció visszafelé sült el, mert a vádlottak padjára került megtévesztett szerencsétlen diákok vallomásaiból kiderült, hogyan fordul saját népe ellen az az ifjúság, amely szellemi és testi terrornak kiszolgáltatta, elnyomatásban nő fel. Az Esztergomi Érseki Tanítóképző falai között a Horthy-katonaság, a gyűlölet, ostobaság, néparulás szelleme uralkodott. [?] Néhány esztendővel ezelőtt még az egész magyar ifjúság ennek a nevelőrendszernek vált áldozatává az iskolákban és a hadseregben. Azóta nagyot fordult a világ. A vádlottak padján ülő diákok ifjúságunk kis töredékének képviselői [...] A magyar ifjúság nagytöbbsége már megtalálta a helyes utat. Ennek a felszabadult ifjúságnak voltak képviselői azok a honvédek, aki vidám énekszóval vonultak végig az esztergomi utcákon. A néphadsereg, az egész magyar nép, különösen az ifjúság új, nagy iskolája neveli őket öntudatos, büszke, szabad magyar emberekké, a legjobb hagyományok szellemében.⁴⁵ [...] A béke szeretetére, az építőmunkára, és ha kell, a béke fegyveres megvédésére neveli őket a demokrácia.” (Kétféle iskola, kétféle ifjúság, 1948) – írták a MKP Értelmiségi Osztálya május 5-i tervezetében meghatározott irányvonallal⁴⁶ összhangban.

45. „Mi tudjuk, hogy félrevezetés áldozatai vagytok! – mondja az egyik honvéd –, nem lecsukatni akarunk benneteket. Csak azt akarjuk, hogy megismerjétek az igazságot! A megsértett lövészsorozat parancsnoka ezt mondja: Ti kiszabadultok, mert ártatlanok vagytok. Meghívunk benneteket esztergomi táborunkba. Ismerkedjétek meg velünk, ismerjétek meg, hogyan élünk, hogyan művelődünk mi, a nép katonái, azok, akiket ti »csürhének« bélyegeztetek. A fiúk örülnek, és bár még ítélet előtt állnak, mintha felszabadultabbnak éreznék magukat. Bocsnatot kérnek, hosszan rázzák a honvéd kezeket” („Lehullott a hályog a szemünkről”, 1948) – olvasható a *Március Tizenötödike* tudósításában.

46. PIL 274.f. 24/12. (Megjegyzés: ma már az MNL OL-ban van az anyag; Kiemelések, kérdőjelek tőlem – D. P.)

A Népszava június 23-i, a tárgyalásról szóló tudósítását követően Alexits György VKM államtitkár véleményét közölte *Rövidesen nyoma sem lesz a diákságban az egyházi reakció hatásának* címmel: „[...] az ifjúsági szervezetek az általános iskolában az Úttörők, középiskolákban a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége akadálytalanul elősegíthetik a demokratikus haladást. [...] a legfontosabb meggyőző erő a népidemokrácia igazságának nagy ereje.” (Rövidesen nyoma sem lesz, 1948).

A kommunista Szabad Esztergom című lap június 27-én „Fasiszta szellemben nevelték a diákokat az esztergomi tanítóképzőben. Súlyos büntetést kaptak a demokrácia ellen uszító tanárok” címmel tudósított, szigorúan a BM közleménye alapján, bár helyismeretük folytán bizonyára ismerték a helyi tanítóképző valós tevékenységét (Fasiszta szellemben nevelték, 1948).

Az esztergomi érsekség és a tanítóképző igazgatójának tájékoztatói kísérletei

Az akaratlanul az állambiztonsági szervek és a sajtó barátságtalan figyelmének központjába került, immár államosított esztergomi tanítóképző semmiféle hivatalos tájékoztatást nem kapott lefogott tanáraik és diákjaik sorsáról.

Az 1948. június 26-i tanári értekezleten Petrovich Ede igazgató⁴⁷ közölte a tantestülettel: „az elmúlt hetekben őrizetbe vette az államvédelmi hatóság dr. Biborka Ferenc és Németh Lajos tanárokat, valamint kilenc tanulót antidemokratikus magatartásukért. *Le kell szögeznünk, hogy a tanulók tőlünk ilyen irányítást nem kaptak, és a demokratikus honvédség megsértését magunk is a legélesebben elítéljük.*” (Gábris, 1996. p. 82).⁴⁸

Mindszenty József 1948. július 8-án érdeklődött Petrovich igazgatónál: „Kérem Igazgató Úr pontos jelentését arra vonatkozóan, a Tanítóképző elöljárói és növendékei mennyi időre lettek elítélve és jelenleg hol vannak fogságban.”⁴⁹

Petrovich Ede igazgató július 11-én meglepően tájékozatlanul, pontatlanul válaszolt a primásnak: „a Tanítóképző-intézet elöljáróinak és növendékeinek elítéltetéséről hivatalos értesítést nem kaptam, hisz az ítélet tudomásom szerint még nem jogerős. A napilapokból nyert értesülesem szerint Dr. Biborka Ferenc 2 évre [?], Szeitei Ferenc 3 évre [?] és Németh Lajos 5 évre lett elítélve. A növendékek közül 6 kapott 1-2 havi büntetést [?], de a bíróság ezt is felfüggesztette, a növendékeket szabadlábra helyezte. Az elöljárók jelenleg Budapesten, a Gyűjtőfogházban [...] vannak fogságban. Legutóbb, f. hó 9-én Németh Lajos nővérével beszéltem., aki ugyanazon a napon találkozhatott a bátyjával. Tőle tudom, hogy mindhárman együtt vannak, hetente egyszer írhatnak, hat hetenként látogatót fogadhatnak, egészségesek.”⁵⁰

A hercegprímás július 8-án Witz Béla budapesti helynöktől is érdeklődött arról, hogy milyen állapotban van Németh Lajos a Gyűjtőfogházban?⁵¹ Witz Béla július 16-án jelentette a börtönlelkészről nyert információját: „jól vannak. A lelkész ellátja őket olvasmánnyal. Még nincsenek ugyan beosztva munkára, de nem a legszigorúbb beosztásban vannak.”⁵²

47. Petrovich Ede igazgató akkor már kérdést intézett a pécsi püspökséghez: elleneznék-e visszahelyezését a városba? Amire a VKM-felé azt válaszolták, hogy nincs kifogásuk Petrovich visszatérése ellen. (A Pécsi Egyházmegyei Levéltárból Damásdi Zoltán levéltáros 2024. április 9-i szíves közlése.)

48. Kiemelés tőlem – D. P.

49. PL Mindszenty egyházkormányzati iratok 4371/1948. kézzel írt fogalmazvány.

50. PL Mindszenty egyházkormányzati iratok 4899/1948. (Kérdőjelek tőlem – D. P.)

51. PL Mindszenty egyházkormányzati iratok 4371/1948. kézzel írt fogalmazvány)

52. PL Mindszenty egyházkormányzati iratok 4899/1948.

Siposs Sándor kirendelt védő semmisségi panasza a Népbírószágok Országos Tanácsához – annak ítélete

1948. július 22-én nyújtotta be Siposs Sándor – Németh Lajos és Biborka Ferenc kirendelt védője – az elsőfokú eljárás és ítélet alapos és átfogó bírálatát tartalmazó semmisségi panaszát a Népbírószágok Országos Tanácsához (a továbbiakban: NOT). Érvelését az egyszerűsített eljárás bírálatával és a rendes, alapos eljárás szükségességének magyarázatával kezdte:

„egyszerűsített eljárás abban az esetben alkalmazható, amelynek jogi és ténybeli megítélése egyszerű. A védelem szerint [...] lényegileg arról volt szó, hogy a szóban lévő tanítóképző intézet tanítási és nevelési szelleme milyen volt, megfelelt-e a demokrácia igényeinek, illetve mennyiben ütközött a demokrácia alapelveibe. [...] [N]ézetem szerint [...] egy középfokú iskolának szellemét 14 tanár közül 3 vádlott tanárnak és az ott tanulók elenyésző kis hányadát képező, ugyancsak vádlott gyermekeknek vallomásai alapján megállapítani és akár erkölcsi, akár büntetőjogi értékelés alá vonni nem lehet. [...] [A]hhoz, hogy az iskola szelleme felett erkölcsi szempontból akár elismerő, akár marasztaló értékelés legyen kimondható, valamennyi tanárának, a növendékek, mégpedig elsősorban a nem vádlott tanulók kihallgatása, s főként az illetékes egyházi és tanügyi hatóságok személyek meghallgatása elengedhetetlen. [...] [A] magyarországi középfokú tanintézetek felett, ha azok nem államiak, a kormányhatóságok felügyeletet a tankerületi főigazgatóság útján a vallás és közoktatásügyi miniszter gyakorolja. A hatályos jogszabályok a felügyeleti jog gyakorlására széleskörű lehetőséget biztosítanak. A miniszter és a tankerületi főigazgató, valamint kiküldöttjei az iskolák tanulmányi és nevelési eredményeit állandóan ellenőrizhetik, a tanulmányi felügyelők ugyane célból a mondott tanintézeteket rendszeresen látogatják, észleleteiket a tanári karral megtárgyalják, azokat jegyzőkönyvbe veszik és mind erről a tankerületi főigazgatót, valamint a minisztert állandóan tájékoztatják.

Abban az esetben tehát, ha az iskola szelleme valóban annyira antidemokratikus lett volna, hogy az, ha büntetőjogilag nem is, de erkölcsi szempontból értékelhetően a vádlott tanulók eléggé el nem ítéhető magatartásáért felelőssé lett volna tehető, erről a szellemről a tanügyigazgatásnak a felszabadulás óta eltelt időben a felügyeleti jog gyakorlása közben tudomással kellett bírnia és kifogásait az iskolát fenntartó egyházi főhatósággal közölnie kellett volna. [...]

Ilyen megfontolások alapján [...] tisztelettel kérem, hogy [...] a nagytekintetű Országos Tanács a Népbírószág Külön Tanácsát utasítsa új eljárásra, amelyet a Külön Tanács a bünvádi perrendtartás rendes szabályainak alkalmazásával folytasson le. Ennek keretében [...] kérem az iskola valamennyi tanárát, növendékeinek jelentékeny részét, az illetékes tankerületi főigazgatót, az eljáró tanulmányi felügyelőt, a vallás és közoktatási minisztert, a minisztérium tanítóképzői ügyosztályának vezetőjét, és vezető illetékes előadóját meghallgatni méltóztassék.

Ugyancsak [...] méltóztassék beszerezni a mondott tanítóképző intézetnek a hivatkozott állami szervek részéről történt meglátogatásakor felvett jegyzőkönyveket, s mindazokat az okmányokat, valamint iratokat, amelyek tanügyi hatóságoknak az iskola életével, munkájával kapcsolatos tapasztalatait, valamint észrevételeit tartalmazzák. [...]

A tárgyalási jegyzőkönyvből kétségtelenül megállapítható, hogy a vádlottak az ítéletben terhükre megállapítottak vett, bűncselekmény tényálladékat kimerítő nyilatkozatokat nem, illetve nem abban a formában tették meg, amely miatt a tisztelt Külön Tanács bűnösségüket megállapította. [...] [N]éhány, ugyancsak vádlott tanulóknak a vallomása a II. és III. r. vádlott vallomásával szemben semmiesetre sem elegendő, hogy a vádlottak bűnössége tagadásukkal szemben megállapíttassék, különösen akkor, amikor a vádlott tanulók minden érdeke ahhoz fűződik, hogy a kamaskori, enyhén szólva eltévelyedésükért a felelősséget lehetőleg nevelőikre hárítsák át. [...] A védelem tehát a ren-

des eljárás keretében a tanárok és tanulók kihallgatását arra nézve is indítványozza, hogy a II. és III. r. vádlott bűnösség megállapítására szolgáló nyilatkozatokat abban a formában tették-e meg, amint azt az ítélet tényként megállapította, s amely megállapítás a vádlottárs tanulók vallomásán nyugszik, vagy pedig abban a formában, amint azt a főtárgyaláson vallották. [...]

A II. r. vádlott bűnösségét megállapító kijelentések tekintetében a védelem a főtárgyalás adatai alapján a következőket adja elő.

Németh Lajos az ítélet 4. oldala b. pontja 1. bekezdésében foglalt kijelentést ... tartalmilag akként tette meg, hogy azt mondta: »az egyházat és kereszténységet a történelem folyamán igen sokszor üldözték.« Németh Lajos nem a 2. világháború végén bekövetkezett tatárdúlásról, sem pedig arról nem nyilatkozott, hogy a vallást el akarják törölni. A hivatkozott rész 2. bekezdésében említett nyilatkozatot abban a formában tette meg, hogy kijelentette: »ha az iskolákat államosítják egy-két év múlva újból egyházi iskolába járhattok«. Arról, hogy ennek a rendszernek, vagyis a demokráciának vége lesz említést nem tett, amint az egyébként a főtárgyaláson tett nyilatkozatából, nevezetesen a demokrácia erejére vonatkozó kijelentéséből félre nem érthetően megállapítható. Egyébként is aligha mondhatta, illetve tanácsolhatta volna az iskolakerülést azoknak a növendékeknek, akik tanulmányaik végéhez közeledtek, hogy az államosítás után ne járjanak iskolába. [...] Németh Lajos azt mondta, hogy *egy-két év múlva esetleg újra egyházi iskolába járhattok, ami a védelem álláspontja szerint csakis akként értelmezhető, hogy az egyház idővel középfokú iskola fenntartásához jogot nyer*, mint ahogy a napisajtó a protestáns egyházakkal folytatott tárgyalások ismertett közléseiből megállapítható, hogy az egyházak középfokú iskoláikat továbbra is fenntarthatják, valamint megállapítható az is, hogy középfokú iskolák fenntartásának a lehetősége a katolikus egyház esetében sincs a mai napig kizárva.

A 3. bekezdésben említett nyilatkozat akként hangzott el, hogy a vádlott valóban elmondta az eddigi államosítások menetét, szólt a kolhozrendszeréről is, nem mondta azonban azt, hogy államosítják a templomokat, hanem a további államosítások tekintetében más egyházi intézetekre, így a hittudományi főiskolákra, valamint az ezzel kapcsolatos szemináriumra gondolt.

Ami az utolsó bekezdésben említett és valósága esetében a leg súlyosabb elbírálás alá eső nyilatkozatot illeti, Németh Lajos vádlott azt a nyilatkozatot a főtárgyalási vallomása szerint egyáltalán nem tette meg. Németh Lajos a minden év június első vasárnapján rendezendő Jézus Szíve körmenet kapcsán tette azt a kijelentést, hogy a közismerten rossz időjárás közben, pontosan a körmenet megtartása idején két órára Esztergomban az idő kitisztult és a körmenetet, amelyen, mint minden évben ezúttal is 10.000-15.000 ember vett részt, megtartották. Ugyanebben az időben tervezték Budapesten az ifjúsági sportünnepélyek rendezését. Ezeket azonban az állandóan szakadó eső miatt egy héttel el kellett halasztani. Németh Lajos ezzel kapcsolatban az elhalasztás miatt, mint vérbeli sportember sajnálkozásának adott kifejezést és a Gondviselésnek eme emberi elme által meg nem értett elhatározását kifürkészhetetlennek és különösnek találta. Németh Lajos azt semmiképp sem mondta, hogy az Isten sem akarja, hogy a munkásság és a diákság között egyetértés legyen. [...]

A katolikus alsópapság népi, elsősorban paraszti származású. A helybeli katolikus iskolában tanulmányait befejezve, valamelyik közeli város szerzetesi intézetébe kerül, majd rendszerint a V. osztálytól kezdve szemináriumi bentlakó, az érettségi után pedig a püspöki székhely hittudományi főiskoláján folytatja tanulmányait. A pap nevelése tehát népiskolai tanulmányaitól kezdve főiskolai tanulmányainak befejezéséig katolikus. Életében tehát úgyszólván kizárólag a katolikus világnézettel telítődik, az élet megnyilvánulását ebből a világnézetből ítéli meg, és ebből a világnézetből foglal állást minden társadalmi és politikai kérdéssel szemben. A védelem saját személyében is annak a meggyőződésnek híve, hogy a katolikus világnézet és a szocializmus, mint világnézet nem ütközik és mindkettő harmonikus egységben vezetheti a társadalmi osztályokat magasabb rendű élet

felé. Minden világnézet meggyőződéses hívei között azonban túlzások jelentkezhettek és jelentkeznek is, amelyek a más világnézetűekkel vagy egyéb világnézetekkel szembeni türelmetlenségben nyilvánulhatnak meg. Különösen áll ez akkor, ha valaki az élet minden egyes, még a legapróbb részletkérdéseit is hosszantartó egyirányú nevelésénél fogva, egyetlen ideológia, a katolikus ideológia oldaláról tekinti és értékeli. Ez azután sokszor torz elképzelésekhez és kisiklásokhoz vezethet.

Ha tehát Németh Lajos bűnös nyilatkozataiban, akkor ez a bűnössége a most kifejtett nevelésének a saját személyében kialakított és téves felfogásából származik, nem rosszhiszeműségből fakad, de legkevésbé sem elveteműltégből, annál kevésbé, mivel a munkásság és diákság tekintetében terhére rótt kitételhez még csak hasonlót sem mondott. Németh Lajos a maga népi származásában bizonyára minden erejével beilleszkedni kíván a demokráciába és ezúttal hivatkozom a főtárgyalás végén tett nyilatkozatára, amelyben belátja tévedését s nyilván e tanulsággal jobb útra térve folytatná élethivatását. Tisztelettel kérem, hogy bűnössége fokának megállapításánál ezt különösen mérlegelni és sorsa feletti ítélkezéskor mindezeket tekintetbe venni szíveskedjék.

Dr. Biborka Ferenc III. r vádlott az ítélet c. pontjában foglalt rész szerint 1948. március havában a tanítóképzőintézet I. osztályában a mindennapi kérdések c. órán demokráciával kapcsolatosan tett kijelentést. A főtárgyaláson elhangzott vallomása szerint a tanév elején a mindennapi kérdések c. órán kezdetben a diákok által választott tárgykörrel volt szó. Az illetékes tanügyi hatóság rendelkezése értelmében a mindennapi órák szabad kezelése megszűnt és az előírásnak megfelelően a tanárnak a demokráciáról kellett a tanulók előtt beszélnie. Dr. Biborka Ferenc vádlott a rendelkezés kézhezvétele után a főtárgyalás adatai szerint a tanulóknak ezt mondta: *»most már vége a lötyögésnek, a főigazgatóság rendelkezéseire nekem a demokráciáról kell beszélnem.«* Dr. Biborka Ferenc sem azt nem mondta, hogy akár tetszik neki, akár nem, hanem azt, hogy a demokráciáról beszél akkor is, ha a fiúknak a szabadon választott témáról történő beszélgetés megszűnése nem is van kedvükre. [sic! – D. P.] A főtárgyalási anyag szerint – Biborka vallomása – arról szó sem esett, hogy a mai demokráciáról azt mondta volna, hogy ez nem demokrácia.

A c. pont 2. bekezdésében említett nyilatkozat elhangzása a IV. osztályban történt, ebben a tekintetben tehát az ítéleti indokolás megállapítása iratellenes. A tanulók vetették fel azt, hogy a zsidóknak a gazdasági helyzetük az átlagosnál jobb, s nekik van a legtöbb pénzük. Beismerem, hogy vádlottnak a gyerekek eme állítására, az antiszemitizmus csíráját rejtő állításra a legerélyesebb felvilágosításokkal kellett volna szolgálnia. A vádlott erre azt mondta, igen, az övék (zsidóké) igen sok üzlet és ők igen sok mindent meg tudnak venni. *Azt azonban, hogy egyáltalán nem bírja a zsidókat, utálja őket és ezért nem jár hozzájuk vásárolni, egyáltalán nem mondta, annál kevésbé, mivel maga és felesége is jelentékeny részben éppen zsidó üzletekben vásárolnak.*

A védelem álláspontja szerint dr. Biborka vádlottnak első kijelentése vagy nem meríti ki egy bűncselekmény tényálladási elemeit sem, vagy pedig legfeljebb az 1946. évi VII. tc. 4.§ 1 pontjába ütköző vétségnek tekinthető.⁵³ A második kijelentése ugyane törvény 2.§ d. pontjába ütköző bűncselekmény tényálladási elemeit valóban kimeríteni látszik.

Biborka esetében azonban tekintetbe kell venni, hogy ez egyetlen kijelentésén felül a demokráciával szemben terhére semminemű más magatartás nem mutatkozik. A felszabadulás után azonnal, mint igazolóbizottsági tag beállt a demokrácia építőmunkásai közé. Közreműködésének köszönhető, hogy az esztergomi kereskedelmi iskola hamar megkezdhette működését. Demokratikus meggyőződésének azzal is kifejezést adott, hogy a Nemzeti Parasztpárt soraiba lépett. Egyéb módon is kifejezésre juttatta építő és a demokráciát becsülő érzelmeit, így

53. A hivatkozott törvényhely: „4. § (1) Vétséget követ el, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlan tény vagy valótlan állítást nyilvánvalóan állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság iránt megvetést keltsen vagy nemzetközi megbecsülését csorbítsa.”

1948 januárjától letartóztatásáig előadója volt egy pedagógusok számára rendezett és az annyira fontos szövetkezeti gondolatot népszerűsítő tanfolyamnak. *Családja és két gyermeke van, egyedül és kizárólag munkájának és hivatásának élt, tanítványai szeretettel csüngtek rajta, így tehát mindenképpen megérdemli, hogy ez az egyetlen kisiklása a nyomatékos enyhítő körülmények alkalmazásával méltányosan akként bíráltsák el, hogy mihamarabb visszatérhessen hivatásához és családjához. [...]*

A védelem [...] nem tartja meggyőzőnek a bizonyítási anyagot arra nézve, hogy növendék vádlottak bűncselekményeiket az iskola szellemében érvényesülő nevelés és tanítás hatására követték volna el. [...] Mindenesetre szükségesnek tartotta, hogy ebben az esetben a tanulók e bűncselekménynek indokait legalább gyanítani tudhassa.

A tanítóképzőintézeti internátus Esztergomban egy kisebb dombon fekszik. Akkor amikor a Kossuth akadémia fiatal hallgatói az internátus előtt elhaladtak, éppen a legnagyobb szögű emelkedőn mentek felfelé, így soraik, a dolog természeténél fogva nem lehettek olyan tökéletesen egyenesek, mint ez a síkterületen való menetelésnél fennáll. A kamasz korban lévő diákok, akiknél a fegyelmezés érdekében kivonulások esetén a legtökéletesebb rendet követelték meg, magukét a diák szokott nagyravágyásával az akadémiai hallgatók menetelésével hasonlították össze és abban a meggyőződésben, hogy az ő menetelésük tökéletesebb, kiabáltak az ítéleti tényállásban foglalt nyilatkozatokat a hallgatók felé. Ez volt a bűncselekménynek közvetlen oka, illetve alkalmá. Ehhez hozzátehetjük azt, hogy a kamasz korú fiúnövendékek előtt semmi sem szent, minden kritika alá esik és a férfiúi gondolkodásuk nagy indulatával, mindent, ami azelőtt előttük becsülendő volt, bíráltnak és ez a bírálat a leggyakrabban ilyen nyilatkozatokban is jelentkezik, mint amit az ítélet megállapít. Nem csupán a honvédséggel, de tanáraikkal, más felettes személyeikkel és hatóságaikkal, a szüleikkel, a vallással, és sok más olyan intézménnyel szemben nyilatkozik meg a kamasz olyan hangon, aminek korlátokba szorítása, lenyesegetése a nevelőnek feladata. *A magam részéről a tanuló vádlottak eme magatartását ilyen kamaszkori megnyilatkozásnak tekintem, mert meggyőződésem szerint egy részletes bizonyítási eljárás folyamán kiderülne, hogy hasonló nyilatkozatokat nemcsak a Kossuth Akadémia fiatal hallgatóival szemben, hanem vallásukkal, tanáraikkal szemben és minden más olyan személlyel vagy intézménnyel szemben tettek, akiknek tisztelet és megbecsülése elsőrendű kötelességük.*

Nagytekintetű Országos Tanács! Tisztelettel kérem, hogy [...] a II. és III. r. vádlottakat az általam hivatkozott törvényszakaszok alapján részben felmenteni, részben pedig csupán legenyhébb büntetéssel sújtani méltóztassék.”⁵⁴

Siposs Sándor beadványa nyilvánvalóvá teszi: Korencsi Ferenc visszaemlékezése a kirendelt védőügyvédek viselkedésére vonatkozóan semmiképp sem állja meg a helyét. Egyben rávilágít arra a különös helyzetre, melyben 1948 nyarán volt az ország. Az akkori jogrend még lehetővé tette, hogy a politikailag motivált perben egy – 1945 előtt a VKM-ben miniszteri titkárként szolgált – ügyvéd alapvető, érdemi ellenvetéseket tegyen egy olyan az ÁVO által előkészített perrel és ítélettel kapcsolatban, mely lényegében az őrizetben intenzív pszichikai-fizikai nyomásnak kitétt gyanúsítottaktól kikényszerített vallomásokon alapult. Semleges tanúk vagy tárgyi bizonyítékok nélkül.

Egy olyan – nyilvánosan természetesen kimondatlan – megállapodás alapján, melynek nyomán előbb a diákok magukra vállaltak olyan politikai jellegű beszólásokat is, melyekről a címzett katonáknak előzőleg nem volt tudomása. A katonák első feljegyzésében ugyanis nyoma sem volt „kommunistázásnak”, „orosz/szovjet bérenczésnek”, „a köztársaság fenébe küldésének”, „nyilas hadsereg” emlegetésének. Az ÁVO vizsgálata során az el-

54. 1948. július 22-én iktatták a IX. Nb. 2906/948. sz. alatt dr. Siposs Sándor ügyvéd semmisségi panasza indoklását. (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 165–172. Kiemelések végig tőlem – D. P.

fogott diákok előbb ezekre kezdtek „emlékezni”, majd a tanáikkal kapcsolatos „emlékeik gazdagodtak” a vizsgálatot folytatók elvárásainak megfelelően, az általuk forszírozott koncepció alátámasztására – a gyors szabadulás reményében.

Siposs Sándor a per ezen alapvonását kérdőjelezte meg, tisztességes eljárást kérve az új perben. Szélesebb körű vizsgálatot, semleges tanúkat, korábban keletkezett vizsgálati anyagokban testet öltő tárgyi bizonyítékokat igényelt. Egyebekben pedig – védőügyvédi feladatának megfelelően – a védeneci számára legkedvezőbb megítélést biztosító elbeszélést forszíroszta az enyhébb ítélet érdekében. Ha sikert ér el, kiderülhetett volna, hogy a „a király meztelen”: az esztergomi érseki tanítóképzőről és annak tanáiról, diákjairól propagandacélból kialakított kép elnagyolt és hamis. Az akkori, az idő előrehaladtával csak romló politikai helyzetben erre esély sem volt. Ügyvédi hivatástudatból mégis megtette. Reménytelen kísérletet⁵⁵ tett védenecinek szabadlábra helyeztetésére is a NOT tárgyalásig, amit 1949. április 20-án elutasítottak.⁵⁶

A NOT tárgyalására 1949. május 30-án került sor, Jankó Péter tanácselnök,⁵⁷ Horányi Nándor előadó, Lázár Miklós, Fadgyas András, Biczó Sándor szavazó bírák, Polonyi Jenő népfőügyész helyettes, Altorjai Sándor I. rendű vádlott védője, Siposs Sándor II–III. rendű vádlottak védője részvételével.

A korábbi ítélet rendelkező részét annyiban módosították, hogy a Szentei Ferenc és Németh Lajos teljes vagyonek elkobzására vonatkozó határozatot vagyonuk felének elkobzására csökkentették. Dr. Biborka Ferenc börtönbüntetését 1 év 9 hónapra mérsékeltek. Mindhárom vádlott esetében börtönbüntetésükből 11 hónapot kitöltöttnek vettek. Egyébként a semmisségi panaszt elutasították.

„Az Országos Tanács ítélezésének⁵⁸ alapjául az elsőbírói ítéletben hiányosság, homályosság, irat ellenesség és helytelen ténybeli következtetés nélkül megállapított tényállás szolgált. E tényállás alapján úgy az I–III. r. vádlottak bűnösségének megállapítása, mint a cselekményeik minősítése törvényszerű. Alaptalan tehát a bűnösség megállapítása miatt bejelentett perorvoslat.

Az Országos Tanács is magáévá teszi az elsőfokú bíróság ítéletében a bűnösség megállapítására és a minősítésre vonatkozóan hivatkozott indokokat. Ezeket kiegészíti azzal, hogy álláspontja szerint, amelyet már más ügyekben ismételtelen elfoglalt, önmagában a jelenlegi demokratikus államrenddel szemben egy ezzel ellentétes rendszer bekövetkezésének jószolgotása a fennálló demokratikus államrend ellen való gyűlöletre izgatásra alkalmas. Ilyen ellentétes rendszerben való reménykedés szükségképpen kapcsolatos a fennálló rendszer elleni gyűlölettel.

Tehát akkor, amikor I. és II. r. vádlottak a jelenlegi demokratikus államrendről egy ellentétes, reakciós államrendre áttérést jószolgotnak, izgatást valósítottak meg, mert az ez irányú reménykedést és a demokratikus államrend elleni ezzel kapcsolatos gyűlölettel erősítették. Dr. Biborka Ferencnek ez a kijelentése: »a demokráciáról nekem muszáj beszélni, mert ez kötelező és még akkor is beszélnem kell róla, ha én más nézeten vagyok«, kétségtelenül a fennálló demokratikus államrend elleni állásfoglalásként, megnyilatkozásként, az ezzel szemben érzett gyűlölet kinyilvánításaként jelentkezik. A gyűlöletnek ez a nyilvánítása pedig érzelmi élet törvényszerűségénél fogva alkalmas nevelésére másokban is, különösen a vádlott tanítására bízott fiatalokban hasonló gyűlölet felkeltésére.

55. 1948. november 11-én még azt írta Mindszenty Józsefnek: „Védenecim szabadlábra helyezése a népbíróságok és a NOT állandó gyakorlata alapján időközben aligha lehet sikeres. Ezért ezt nem is szorgalmazom.” 1949. március 26-án mégis megtette. (Siposs Sándor védőügyvéd jelentése a Főegyházmegyei Hatóságnak. PL Mindszenty egyházkormányzati iratokban 5089/1948.; BFL VII. 5. e. B 20620/49. 164.)

56. A NOT I. 2212/1948. számú végzésével a szabadlábra helyezést elutasítja (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 141., 145.)

57. Jankó Péter (1907–1955) akkor már túl volt az Endre László, Szálasi Ferenc, a Magyar Közösség elleni perekén, majd 1949 szeptemberében első fokon ő vezette a Rajk-per tárgyalását is.

58. A NOT I. 2212/1948./10. sz. ítéletéből (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 138–140.)

A büntetés kiszabásánál lényegileg magáévá tette az Országos Tanács az elsőbírói ítéletben felhívott bűnösségi körülményeket. A vádlottak cselekményeinek tárgyi súlyát azonban rendkívül fokozottnak látja annál a további oknál fogva is, mely szerint a vádlottak állásfoglalása a nevelésük és gondozásuk alatt álló fiatalokra a tanító és a tanítvány közötti viszony természetéből következethetően különösen mély hatással lehetett, mint ezt jelen ügyben már jogerősen elítelt IV-X. r. vádlottak példája mutatja. A cselekmények tárgyi súlyát tehát az eredményességnek ez a fokozott veszélye is növeli. Az I. és II. r. vádlottakkal szemben további jelentős súlyosbító körülmény a tanári nevelői tevékenységüket mondhatni egészben behálózó nagykiterjedésű folytatólagosság.

Viszont a III. r. vádlottal szemben a hivatkozottakon felül enyhítő körülményként értékelte az Országos Tanács, hogy az ő izgatató kijelentései tartalmilag viszonylagosan csökkentebb tárgyi súlyt mutatnak az izgatásra való alkalmasságnak tartalmukban alsó határán mozognak. Továbbá jelentős enyhítő körülmény javára, hogy cselekményét nemcsak a közvetlenül jelen nem lévő magasabb egyházi hatóságok motiválták, hanem a közvetlenül mellette működő papi tanerők állandó közvetlen ellenőrzése és befolyása is. Ekként a III. r. vádlott főbüntetését ... a rendelkező rész szerint mérsékelte. Ezzel szemben az I. és II. r. vádlottak büntetését bűnösségi körülményekkel arányosnak találta, csupán az I. és II. r. vádlottakkal szemben mellékbüntetésként megállapított vagyonelkobzás mértékét szállította le az alanyi bűnösségükkel és a tárgyi súllyal arányban.”⁵⁹

Ezt az ítéletet csak 1949. október 10-én hirdették ki, a perorvoslati kísérlet elutasításakor, az ítélet jogerőssé válásakor.⁶⁰

Néhány kiegészítés és zárógondolat

Az ügyben érintett 9 diák akkor már egy tanévvel előre haladt tanulmányaiban. Ugyanis – a bíróság 3 évre szóló hivatásuktól való eltiltása ellenére – a helyi ÁVÓ parancsnokának és a felsőbb oktatásirányítási szerveknek jóváhagyásával 1948 szeptemberében visszavették őket az immár államosított intézetbe, ahol az akkori igazgatói jelentés szerint „az államosítás tényét már mindenki elfogadta”, ám „a júniusban történtek olyan légkört, feszültséget teremtettek az ifjúság körében, melynek következményei továbbra is érezhetőek voltak” (Gábris, 1996, p. 84.).

Börtönbüntetésekre ítélt tanáraik élete, pályája komolyabb sérülést szenvedett. Leginkább – a nagy valószínűséggel alaptalanul, mondanivalóját torzító neki tulajdonított félmondatok alapján elítélt – nevelői hivatásának élő, magát demokratának tartó dr. Biborka Ferenc élete alakult szomorúan. A tárgyaláson tanúsított őszinte vívódását, védekezését a bíróság és a korabeli sajtó egyaránt álszent színjátéknak minősítette, s keményen elítélte. Pedig drámai helyzetbe került: ő, aki minden energiáját, figyelmét a növendékeknek szentelte, akit deklaráltnan tanítványai bálványoztak, most azzal szembesült, hogy azok ellene tanúskodnak. Amikor az csúszott ki a száján, hogy „nagyon meg vagyok bántva”, bizonyára erre utalhatott. Börtönbüntetésére 1950 májusában telt ki váci fegyházban, ám szabadon bocsátás helyett őt Recskre internálták.

Ott 1952. augusztus 19-én „gyanúsítottként” hallgatták ki. A fogságaiba belefáradt, a családjához mihamarabb visszatérni szándékozó tanár úr, a közeli szabadulása reményében hajlandó volt korábbi tevékenységét a kihallgatói által megkívánt terminológiával jellemezni: „klerikális reakciós demokráciaellenes meggyőződésnek megfelelően agitációt fejtettem ki az iskolák államosítása ellen”.⁶¹ Kihallgatói jelentették:

59. Nb. XIII. 2906./1948. 12. sz alatt (BFL VII. 5. e. B 20620/49. 138–143.)

60. Uo.

61. Gyanúsítottí jegyzőkönyv dr. Biborka (Szebasztian) Ferenc kihallgatásáról 1952. augusztus 19. (ÁBTL V–52724. 39–41.)

„Kihallgatása folyamán őszinte volt, feltárta cselekményeit és kapcsolatait. Esztergomban él családjával 1940 óta, az ottani katolikus érseki tanítóképzőben tanított. Esztergomi kanonokkal és vezető papokkal, ezenkívül hasonszórú papi és egyéb reakciós pedagógusokkal és helyi kereskedőkkel áll kapcsolatban. A fentiek alapján megfelelőnek tartjuk Biborka Ferenc internáltat hatóságunk hálózatában ügynökként való felhasználásra, javasoljuk tatabányai osztálynak beszerzésre”.⁶²

Biborka tanár úr erre nem vállalkozott, ezért Recskről csak 1953. szeptember 17-én szabadulhatott. Az Országos Rendőrkapitányság határozata akkorra már kitiltotta őt Esztergomból és a dorogi járásból, s kényszerlakhelyül Tatabányát jelölte ki a számára. Ott a Cement- és Mészműveknél dolgozott betanított munkásként. Családjától továbbra is távol, munkásszállón lakott.

1956 augusztusában kérvényezte a BM-nél, hogy engedjék őt családjához költözni Makóra. A BM értekezlete a kérvényt így véleményezte: „Bár ellenséges cselekménye bizonyítva van, de tekintettel az eltelt időre, valamint arra, hogy Makóra költözésével államunkra semmi hátrány nem származik, javasoljuk átírni az Országos Rendőrkapitányság IX. osztályának, hogy dr. Biborka Ferenc helyhez kötöttségét szüntesse meg.”⁶³ Így a tanár úr a családjához költözhetett. 1957. februárjától a makói József Attila Gimnázium és Szakközépiskola állományába került, előbb nevelőként, majd középiskolai tanárként.⁶⁴ Munkaviszonya nyugdíjazásával 1968. február 23-án szűnt meg. Betegsége folytán néhány hónap múlva, 1968. június 18-án hunyt el.⁶⁵

Szentei Ferenc 1952 végén szabadult, káplán lett Budapesten a Béke Királynéja templomban, és különböző szolgálati helyeken folytatta lelkészi pályáját 1983-ban bekövetkezett nyugállományba vonulásáig. 1986. július 16-án hunyt el (Beke, 2008, p. 706).⁶⁶

Németh Lajos 1952. december 24-én szabadult a váci börtönből. 1953-tól káplán volt a budapesti Szent Imre kápolnában, ahol 1957-től vezető lelkész lett. 1962-ben főegyházmegyei tanácsosi címmel tüntették ki. 1983-ban nyugdíjba vonult. 1988. február 17-én hunyt el (Beke, 2008, p. 530).⁶⁷

Így a hosszabb börtönbüntetésre ítélt lelkész kollégái jóval korábban visszatérhettek eredeti hivatásukhoz, mint Biborka tanár úr.

Életükben ügyüket senki sem vizsgálta felül. Konceptiós perben született ítéletük csak az 1945 és 1962 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról szóló 1990. évi XXVI. tc. 1.§ 1. bekezdésében írt rendelkezés alapján lett törölve.⁶⁸

Végül néhány észrevétel a történetet 1994-ben felelevenítő Korencsi Ferenc tanulmányunk elején idézett visszaemlékezéseihez. Az esztergomi és budapesti kihallgatások körülményeiről, az Andrássy út 60-ban vele történekről plasztikus képet festett. Erről más forrás nem áll rendelkezésünkre. Ugyanakkor a memoároknál szinte elkerülhetetlen, hogy évtizedek múltán bizonyos részletekre pontatlanul emlékezik a szerző, s az is, hogy az illető a maga és egyes társai szerepét kedvezőbb színben igyekszik feltüntetni (Pataki, 2000).

Az sem meglepő, hogy a visszaemlékező a memoár időpontjában a témával kapcsolatos domináns nyelvezettel, fordulatokkal ír a hajdan történekről. Jelen esetben ilyennek tekinthető az, hogy – igaz következetlenül

62. 1952. augusztus 19. Recsk, Javaslat dr. Biborka (Szebasztian) Ferenc beszerzésére (ÁBTL V-52724. 38.)

63. 1956. augusztus 7. 10-1642-/1956. sz. Belügyminisztériumi jegyzőkönyv Biborka kérvényéről, hogy Makóra költözhessen (ÁBTL V-52724. 47-48.)

64. Biborka Ferenc munkakönyve alapján.

65. Biborka Judit 2002. január 16-i levele alapján.

66. ÁBTL V-52724. 43-44., 54.

67. ÁBTL V-52724. 42.

68. 1990. évi XXVI. törvény az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról; BFL VII. 5. e. B 20620/49. 209-210.

– sokkal súlyosabb vádakról referált, mint amik az ügy során elhangzottak, és az is, hogy a tényekkel ellentétben úgy vélte: a tárgyaláson senki sem vallotta magát bűnösnek, holott az utolsó szó jogán valamennyi vádlott többé-kevésbé annak mondta magát, és „megbánást tanúsított”. A kilencvenes évek hangulatának való megfelelés szándéka vezethette a szerzőt, amikor a kirendelt védők tevékenységéről – a későbbi koncepciók perekre jellemzően, ám – esetükben tévesen nyilatkozott. Azzal, hogy Korencsi Ferenc magát a bírósági procedúra során tanú helyett elítélt vádlottként mutatta be, abban a történetek átírására irányuló törekvése jelentkezett. Ahogy abban is, hogy elbeszélésében elhallgatta a történetek tragikusan drámai központi elemét: az elfogott diákoknak kihallgatóik azt ajánlották, hogy vélelmezett, vagy valós tetteikért felelősségüket hárítsák nevelésükre, tanáraikra, és az Érseki Tanítóképző szellemiségére, cserébe hamar szabadulhatnak.

A három tanár elleni vádak ugyanis kizárólag a diákok kényszerűen kicsikart terhelő tanúvallomásaira támaszkodtak, amelyekre hivatkozva őket e kirakatperben súlyos börtönbüntetésekre ítélték, míg a tárgyalás végén az ellenük tanúskodó vádlott és tanú diákokat egyaránt szabadon engedték. A koncepciók perben játszott kényszerű szerepükért őket terhelő késői lelkiismeretfurdalásuk csak tovább nehezíthette, bonyolíthatta az 1948-ban a Mindszenty hercegprímás elleni és az iskolák rapid államosítása érdekében folytatott harc keretében elszenvedett súlyos megpróbáltatásaikat. Korencsi Ferenc visszaemlékezései e lelki és fizikai dráma sajátos megnyilvánulásai voltak.⁶⁹ Az egykori diákok részéről így jóvátételi gesztus lehetett, hogy 1994-ben az emléktáblán név szerint megörökítették a – ki tudja, mennyire valós – vallomásaik alapján elítélt, bebörtönzött, és a tanári pályáról hosszú időre eltávolított nevelőik emlékét. Ma már kétségtelen: az ügyben szerepelt tanárok, diákok valamennyien egy eszközökben nem válogató politikai kampány áldozatai voltak.

69. Erről a vívódásról tanúskodik Korencsi Ferenc 2002. június 28-i hozzám írt levelének részlete: „Nehezen született meg a döntésem, végül úgy határoztam, hogy visszaemlékezésemet elküldöm Önnek. Nagyon remélem, hogy ebből sem a Tanár úrnak, sem Utódaimnak kára nem származik, hanem az események tisztánlátását segítem elő.”

Irodalom

1. A drótkorbácsos „hittanárt” és két társát súlyos börtönbüntetésre ítélte a népbíróság. (1948). *Zala*, 53(143), 1.
2. A honvédséget és a köztársaságot gyalázták az esztergomi fasiszták. (1948). *Tiszántúli Néplap*, 5(138), 1.
3. A Szegedi Katolikus Tanítóképző Intézet összes diákjainak határozata. (1948). *Március Tizenötödike*, 2(17), 4.
4. Asztalos plébánost és Királyfalvit halálra ítélte a statáriális bíróság. (1948). *Magyar Nemzet*, 4(133) 1.; 5.
5. Az amerikai rádió (1948) híradásait tanították az esztergomi tanítóképzőben. *Kis Újság*, 2(140), 3.
6. Az egyházi iskolák államosításáért folyó harc máris eldőlt. (1948). *Szabad Nép*, 4(122), 3–4.
7. Az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjai becsmérelték a honvédséget. (1948). *Szabad Nép* 4(139), 5.
8. Az esztergomi érseki tanítóképző három tanárát őrizetbe vették. (1948). *Magyar Nemzet*, 4(139), 1.
9. Az esztergomi ítélet. (1948). *Független Újság*, 2(142), 2.
10. Az esztergomi tanítóképzőben: a tanárok a demokrácia ellen uszítottak. (1948). *Népszava*, 76(130), 6.
11. Az Érseki Tanítóképzőhöz. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(17), 2.
12. Az iskolák államosítását követelik az esztergomi pedagógusok a szakszervezeti szemináriumon, szakszervezeti csoportjuk nevében. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(21), 1.
13. Az iskolák államosításával a hitoktatás nem fog sérelmet szenvedni a történelmi hagyományokkal rendelkező iskolák önállósága is megmarad. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(24), 1.
14. Az országgyűlés megszavazta a felekezeti iskolák államosítását. (1948). *Magyar Nemzet*, 4(137), 1.
15. Az uszító tanárok súlyos büntetést kaptak. (1948). *Kanadai Magyar Munkás*, 20(1), 11.
16. Beismerő vallomás után súlyos börtönbüntetésre ítélték a fasiszta esztergomi tanárokat. (1948). *Dunántúli Napló*, 5(141), 1.
17. Börtönbüntetésre ítélték a demokráciát és a honvédséget gyalázó esztergomi paptanárokat. (1948). *Szabad Szó*, 50(142), 1–2.
18. Börtönbüntetést kaptak az esztergomi paptanárok. (1948). *Kis Újság*, 2(143), 3.
19. Bűnös vagyok! (1948). *Világosság*, 4(142), 1.
20. Csütörtökön ül össze a püspöki konferencia, hogy döntsön a szerzetesi iskolák tanerőinek magatartása felől. (1948). *Zala*, 53(143), 1.
21. Drótkorbáccsal verték, a demokrácia gyűlöletére, a »régí úrirend« visszavárására tanították a diákokat az esztergomi érseki tanítóképzőben. (1948). *Szabad Nép*, 6(142), 3.
22. Elfogadta a minisztertanács a felekezeti iskolák államosításáról szóló törvényjavaslatot. (1948). *Szabad Nép*, 6(133), 1–5.
23. Elhangzott az ítélet. (1948). *Dolgozók Lapja*, 3(26), 1.

24. Esztergom megyei város képviselő testületének állásfoglalása az iskolák államosításáról. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(24), 1.
25. Esztergom Nemzeti Bizottsága mélyen elítéli Mindszenty pásztorlevelét és követeli az iskolák államosítását. (1948). *Dolgozók Lapja*, 3(22), 3.
26. Fasiszta szellemben nevelték a diákokat az esztergomi tanítóképzőben. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(26), 1.
27. Gábris, J. (1996). *Az esztergomi nevelőképzés krónikája*. Esztergomi Tanító- és Óvóképző Főiskola Öregdiákjainak Egyesülete – Balassa Bálint Alapítvány a Tanítóképzésért
28. Hatalmas tiltakozó tüntetést rendezett a diákság Esztergomban, követelve Mindszenty eltávolítását. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(51), 2.
29. Hitler fényképe, Amerika Hangja, és fasiszta előadás az esztergomi érseki tanítóképzőben, ahol nem tudják kicsoda Ady és József Attila. (1948). *Szabadság*, 4(140), 5.
30. Hitler és Göring képe az esztergomi érseki tanítóképzőben. (1948). *Dunántúli Napló*, 5(138), 2.
31. Isten szolgálja korbácsot használt nevelőeszköznek az esztergomi érseki tanítóképzőben. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(26), 2.
32. Ítélet az esztergomi perben. (1948). *Magyar Nap*, 2(144), 4.
33. Ítélet az esztergomi reakciós tüntetők bűnperében. (1948). *Kossuth Népe*, 4(142), 1.
34. Ítélet az esztergomi tüntetők pörében. (1948). *Világ*, 1948(918), 3.
35. Izgatás miatt őrizetbe vették az esztergomi érseki tanítóképző három tanárát. (1948). *Miskolci Hírlap*, 4(139), 2.
36. Kétféle iskola, kétféle ifjúság. (1948). *Szabad Nép*, 6(142), 3.
37. Korbáccsal verte a diákokat? (1948). *Világ*, 1948(917), 5.
38. Korencsi, F. (1994a). 1948: Miért rohamozta meg az ÁVO a tanítóképzőt. *Esztergom és Vidéke*, 1994(19), 6.
39. Korencsi, F. (1994b). 1948: Miért rohamozta meg az ÁVO a tanítóképzőt. *Esztergom és Vidéke*, 1994(20), 6.
40. Lakatos, P. (1999). Esztergomi diákok kiszolgáltatottsága. In P. Lakatos (Ed.), *„Bűnünk” és bajunk Trianon*. Felsőmagyarország Kiadó.
41. „Lehullott a hályog a szemünkről”. (1948). *Március Tizenötödike*, 2(19), 5.
42. Ma tárgyalják az esztergomi szeminárium népellenes bűnügyét. (1948). *Magyar Nap*, 2(143), 4.
43. Mindszenty nevelői. (1948). *Gyöngyösi Néplap*, 5(30), 1.
44. Nem tesz jó szolgálatot az egyházaknak és a demokráciának sem, aki ellentétet szít az egyház és a demokrácia között. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(29), 1.
45. Őrizetbe vettek három tanárt, mert a demokrácia ellen lázították tanítványaikat. (1948). *Szabad Szó*, 50(139), 2.
46. Őrizetbevételek az esztergomi katolikus tanítóképzőben. (1948). *Független Újság*, 2(139), 2.

47. Pál, L. (2017). *Tanárok, tanítók az esztergomi tanítóképző intézetben 1842–1948: Életrajzi adatok, bibliográfia*. K. n.
48. Pataki, F. (2000). Életünk a történelemben. In F. Pataki (Ed.), *Rendszerváltók és bűnbakok. Társadalomlélektani metszetek* (pp. 177–187). Osiris Kiadó.
49. Petrovich, E. (Ed.). (1948). *Az Esztergomi Érseki Róm. Kat. Líceum és Tanítóképzőintézet évkönyve az 1947–48. iskolaévről*. Az igazgatóság kiadása, Buzárovits Nyomda.
50. Rákosi Mátyás beszéde az egyesülési kongresszuson. (1948). *Szabad Nép*, 6(134), 1.
51. Rákosi Mátyás az egyesülési kongresszus zárónapján. (1948). *Magyar Nemzet*, 4(135), 4.
52. Rendben folyik a felekezeti iskolák átvétele. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(27), 2.
53. Rendelet a nem állami iskolák átvételéről. (1948). *Magyar Nemzet*, 4(136), 1.
54. Rendkívüli közgyűlésen foglalt állást a felekezeti iskolák államosítása mellett a vármegyei törvényhatósági bizottság. (1948). *Szabad Esztergom*, 4(25), 2.
55. Révai, J. (1948). Pócspetri. *Szabad Nép*, 6(128), 1.
56. Rövidesen nyoma sem lesz a diákságban az egyházi reakció hatásának. (1948). *Népszava*, 76(142), 3.
57. Súlyos börtönbüntetésre ítélték az esztergomi lázítókat. (1948). *Tiszántúli Néplap*, 5(141), 1.
58. Súlyos büntetést kaptak az esztergomi uszító paptanárok. (1948). *Népszava*, 76(142), 2.
59. Súlyos ítéletek az esztergomi ügyben. (1948). *Magyar Nemzet*, 4(142), 1.
60. Súlyos ítéletek az esztergomi ügyben. (1948). *Fehérvári Kis Újság*, 3(143), 3.
61. Tervezetek tárgyalások a VKM-ben a diákönkormányzati szervek létesítéséről és az ifjúság pártpolitizálásáról. (1979). In I. Dancs (Ed.), *Dokumentumok a magyar közoktatás reformjáról 1945–1948* (pp. 485–503). Kossuth Könyvkiadó.

Thee Trials and Tribulations of the Students and Teachers of the Esztergom Archbishop's Teacher Training College in Connection with the Struggles around the Nationalisation of 1948 II. Teachers' Arrest, Indictment, Conviction, Press Campaign and Nullity Complaint

In June 1948, as part of the struggle with Cardinal Archbishop Mindszenty and the Catholic Church over the nationalisation of schools, the case of the students and teachers of the Esztergom Archbishop Teachers' College became the focus of national attention of the state security services and political propaganda. On 12 June, a company of military academics marched in front of the school building in an intimidating manner. Some students criticised their march with adolescent fervour through the open window and made disparaging remarks about soldiers and the army in the tense atmosphere surrounding nationalisation. They filed a complaint, and on 14 June, the police and military entered the school, searched the premises and detained the students suspected of being involved in the remarks. During their interrogation, they were forced to take responsibility for things they had not said and to blame the Archbishop's training school and their teachers' actual or perceived anti-democratic statements to release them quickly. The second part of the documentary narrative is based on the archives of the contemporary press and contemporary recollections of 17 June 1948 (the interrogation of the three teachers arrested on 17 June 1948, the accusations against the students and teachers, the court proceedings and the propaganda press campaign). It presents the defence lawyer's complaint for annulment of the conspiratorial proceedings. The study concludes with a brief review of the fate of the clergymen sentenced to 4-5 years in prison and the secular teacher sentenced to 1 year 9 months and then interned for years in Recsk, and a reflection on the value of contemporary memoirs as sources, commemorating the drama of the teachers and nine students persecuted for propaganda purposes.

Keywords: *nationalisation of schools in 1948, Esztergom Archbishop's Teachers' Training College, conceptual lawsuit*